

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

Bakalářská práce

Výchova dítěte prarodiči

The upbringing of a child by the grandparents

Autor: **Marie Blablová**

Vedoucí práce: **PhDr. Olga Vaněčková**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

České Budějovice 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci na téma *Výchova dítěte prarodiči* vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to – v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích

.....

Poděkování

Chtěla bych touto cestou poděkovat PhDr. Olze Vaněčkové za čas, vedení, ochotu a odbornou pomoc při vypracování bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat za ochotu a vstřícnost všem respondentům.

Abstrakt

Tématem bakalářské práce je „Výchova dítěte prarodiči.“ V teoretické části práce byla popsána tři stěžejní témata: Rodina a její význam, dále náhradní péče o dítě a tuto část jsme ukončili výchovou v rodině. Následně jsme navázali na praktickou část a její výzkum, který byl zvolen formou rozhovoru. Cílem této bakalářské práce je zjistit rozdíly mezi výchovou rodiči a prarodiči a jaký má tato výchova dopad na děti. Jaký je vývoj dítěte v pěstounské péči a jaké je jejich sociální zařazení do společnosti.

Abstract

The theme of this thesis is: „Raising a child by grand-parents.“ In the theoretical part there were described three main topics: firstly family and its importance, secondly foster care and this part was finalized by upbringing in a family. The next step was a practical part and research, which was lead in a form of a dialogue. The target of this thesis is to find out: differences between bringing up by parents or by grand-parents, its impact on children, the development of children in foster families and their place in the society.

Klíčová slova

Děti, rodiče, prarodiče, výchova, pěstounská péče.

Keywords

Children, parents, grandparents, upbringing, foster care.

Obsah

Úvod.....	7
1 Rodina a její význam	8
1.1. Význam rodiny.....	8
1.2. Vývoj rodiny	10
1.2.1. Patriarchální rodina.....	10
1.2.2. Tradiční rodina.....	10
1.2.3. Současná rodina	11
1.3. Funkce rodiny.....	12
1.3.1. Funkce reprodukční	13
1.3.2. Funkce materiální	13
1.3.3. Funkce výchovná	13
1.3.4. Funkce emocionální.....	14
1.4. Typologie rodiny.....	14
1.4.1. Rodina funkční.....	14
1.4.2. Rodina problémová.....	15
1.4.3. Rodina dysfunkční	15
1.4.4. Rodina afunkční.....	15
1.5. Poruchy rodičovství	15
1.5.1. Typy poruch rodičovství.....	16
2 Náhradní péče o dítě.....	18
2.1. Ústavní péče	18
2.2. Náhradní rodinná péče	19
2.2.1. Formy náhradní rodinné péče	19
2.3. Pěstounská péče	23
2.3.1. Typy pěstounské péče.....	23
2.3.2. Formy individuální pěstounské péče	24
2.3.3. Náhradní rodinné péče ve statistikách v České Republice	27
3 Výchova v rodině	29
3.1. Výchovné styly.....	34
3.2. Výchovné postoje.....	35
3.2.1. Vhodné výchovné postoje.....	35
3.2.2. Nevhodné výchovné postoje.....	35

3.3.	Výchovné prostředky – Odměny a tresty.....	37
3.4.	Motivace k rodičovství: rodič a prarodič	39
4.	Cíl práce.....	42
4.1.	Výzkumný problém.....	42
4.2.	Výzkumný soubor	42
4.3.	Výzkumné otázky.....	43
4.4.	Metodika	44
5	Výsledky kvalitativního výzkumu.....	45
5.1.	Případová studie 1 – Milada matka (31 let) Petr syn (13 let).....	45
5.2.	Případová studie 2 – Lucie matka (65 let), dcera Jana (45 let)	51
5.3.	Případová studie 3 – Eva matka (1962 – 2005), David syn (16 let)	57
5.4.	Případová studie 4 - Lenka matka (1986 – 2013), Lukáš syn (11 let)	62
5.5.	Případová studie 5 – Marie matka (1939– 2012), p. Jirí syn (59 let).....	66
5.6.	Případová studie 6 – Marcela matka (věk nezjištěn), David syn (24 let)	70
5.7.	Případová studie 7 - Monika matka (48 let), Anetka dcera (17 let).....	72
6	Výstup.....	78
7	Závěr.....	81
8	Bibliografie.....	82
9	Internetové zdroje	83
10	Přílohy.....	85

Úvod

Cílem této práce bude zmapovat formu náhradní rodinné péče, která se označuje jako příbuzenská pěstounská péče, tedy prarodiči. Popsat pozitiva ale i negativa dvougenerační výchovy dětí. A zjistit do jaké míry tato výchova ovlivňuje integraci dítěte do společnosti. Pěstounská péče je životní role, která vůbec není snadná nebo samozřejmá. V péči o děti se setkáváme se situacemi, kdy se dítě z nejrůznějších důvodů ocitá mimo vlastní rodinu. Stává se to třeba tehdy, když rodiče zemřeli, nechtějí nebo se nemohou o dítě postarat z nejrůznějších důvodů. Ať už tedy rodiče dítěte zemřeli, nechtějí nebo se o něj nemohou postarat, snadné to pro prarodiče ani dítě není. Existuje rozsáhlá nabídka publikací o pěstounství, ale ta se příliš nezabývá úskalím prarodičů jako pěstounů. Ti mají v mnoha ohledech jinou pozici než cizí pěstouni. Všechna úskalí vnoučat a prarodičů ovšem přebíjí jedna velká výhoda. Dítě nemusí do dětského domova.

Toto téma jsem si zvolila, neboť je mi blízké a na základně zkušeností, které mám z dobrovolnického centra při Diecézní charitě v Českých Budějovicích. Scházím se jednou týdně s chlapcem, který je vychováván prarodiči.

Bakalářská práce je rozdělena do části teoretické a výzkumné. Teoretická část této práce bude vymezena charakteristice rodiny, jejím funkcím, jejímu významu pro vývoj dítěte, historii pěstounské péče až do současné doby, typům a formám pěstounské péče, zákonům a právním úpravám, sociální a odborné pomoci.

Praktická část bude zaměřena na přímý výzkum kvalitativní povahy. Bude zde popsáno sedm kazuistik a to z pohledu prarodičů, rozbor role prarodičů ve výchově dítěte. Některé budou z pohledu mladé dospívající dívky nebo již dospělých lidí, které jsou nebo byli vychováni prarodiči. Cílem bude porozumět oběma pohledům. Z pohledu vnoučat může má práce přinést náhled na více úhlů, jak může vnouče vnímat prarodiče – dvougenerační rozdíl je znát, a ne vždy je po ruce někdo, kdo vysvětlí různé neshody a problémy, vyplývající právě z neznalosti myšlenkového pozadí člověka o dvě generace staršího respektive mladšího, i když tady má prarodič výhodu, že své mládí už prožil a pokud má dobrou paměť, může mnohé porovnávat u svého vnoučete se svým mládím.

TEORETICKÁ ČÁST

---

1 Rodina a její význam

Sociolog A. Giddens rodinu přímo vymezuje jako: *Skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědni za výchovu dětí.* (Giddens, 2000, str. 156)

1.1. Význam rodiny

Oldřich Matoušek ve své knize Rodina jako instituce a vztahová síť popisuje rodinu takto:

Rodina se stává pro dítě prvotním a rozhodujícím prostředím, se kterým se setkává, a proto zaujímá důležitou úlohu v primární socializaci. Rodina jako taková existuje proto, aby lidé náležitě pečovali o své děti. Rodina je biologicky významná také hlavně pro udržení lidstva, a je základní jednotkou lidské společnosti. Rodinou propojujeme další generace a vytváříme stálou kontinuitu a solidaritu. Pro dítě je rodina první a velmi významný model společnosti, se kterým se od narození setkává. Rodinný model předurčuje jeho osobní vývoj, jeho vztahy k lidem ve společnosti. Rodina dítě učí společenským hodnotám, vystavuje a pomáhá mu zdolat určité životní konflikty a dává mu určitý typ podpory. Dítěti předává to nejpodstatnější a to sociální dovednosti, bez kterých se dítě v dospělosti neobejde. V tomto smyslu mluvíme o socializační funkci rodiny. Každá rodina v určité míře respektuje obecně závazná pravidla fungování a normy společnosti.

Rodina je unikátní a nenahraditelnou institucí proto, že nejlepším možným způsobem spojuje specifické a univerzální. Bez osobního, angažovaného zaujetí rodičů na osudu dětí by se děti vychovat nedali a bez respektu k danému stavu společnosti a jejím potřebám rovněž ne. Dítě se v rodině učí mnoha dovednostem, jež nejsou závislé na jeho pohlaví. Učí se také své sexuální roli. Rozhodujícím obdobím pro toto učení je předškolní věk a podstatnou podmínkou úspěchu je přítomnost dobře přijímaného

rodičovského vzoru. Stálá přítomnost vysoce angažovaných rodičů je dnes považována za nepostradatelnou podmínkou zdravého duševního i tělesného vývoje dítěte. Další takovou podmínkou je bezpečí domova jako stabilního a chráněného prostředí. (Matoušek, 1997, str. 10)

Psychologický slovník (Hartl 2000) definuje rodinu takto: *Rodina je společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí.* (Hartl, 2000, str. 512)

Rozlišujeme rodinu *nukleární*, která zahrnuje otce, matku, a jejich děti. Dále pak na rodinu *širší*, jejíž součástí je i další příbuzenstvo (prarodiče, strýcové, tety, bratřenci, sestřenice). Většina lidí si myslí, že nukleární rodina je většina rodin. Opak je pravdou. Odhaduje se, že v naší populaci tvoří úplné nukleární rodiny třetinu rodin a pouze pětinu všech domácností. Zbytek, čili většinu, tvoří lidé žijící sami nebo jen s dítětem bez partnera, nebo příslušníci tří či čtyř generací v různých, z hlediska nukleární rodiny nekompletních, konstelacích. Sociální okolí rodiny velmi ovlivňuje to, jak jsou rodiče schopni své děti vychovat a jak se vyrovnat s těžkostmi, které přicházejí v průběhu života. Toto sociální okolí či síť rodiny je koalice rodin na sobě závislých, do níž často patří i jiní nepřibuzní lidé (přátelé, sociální pracovníci – profesionálové, kteří přicházejí s rodinou do styku).

Josef Výrost v knize *Aplikovaná sociální psychologie*, cituje definici J. Langmeiera a M. Kňourové. *Rodina je institucionalizovaná biosociální skupina, vytvořená přinejmenším ze dvou členů odlišného pohlaví, mezi nimiž neexistuje pokrevní pouto, a z jejich dětí.* (Výrost, 1998, str. 304)

Jaroslav Řezáč definuje rodinu v knize *Sociální psychologie*, s odvoláním na P. Říčana, jako: *Intimní vztahový systém, časoprostorově ohraničený a vyznačující se relativní stálostí.* (Řezáč, 1998, str. 192). Existuje více definic od různých autorů, které rodinu popisují po svém, avšak základní myšlenka zůstává stejná. Jako příklad můžeme uvést definici psycholožky J. Máchové, která rozlišuje rodinu na *základní a rozšířenou*, I. Možný na rodinu *úplnou a neúplnou*, a tak dále.

Josef Výrost uvádí shrnující definici J. Odehnala, kterou budeme citovat: *Rodina je jakýmsi nejuniverzálnějším socializačním činitelem, který poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu praktické*

ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Pod vlivem rodinného působení se vytváří postoj k personálnímu okolí, sobě samému i společnosti obecně. (Výrost, 1998, str. 304)

1.2. Vývoj rodiny

V této práci se zabýváme rodinou současnou a jejími úskalími. Předtím se ale musíme podívat na historii vývoje rodiny, abychom pochopili tu současnou. Rodina prošla mnoha proměnami jak kvantitativními tak i kvalitativními. Rodina byla glorifikována, ale také docházelo k pochybnostem o jejím smyslu a o oprávněnosti jejího dalšího trvání. Nakonec rodina ze všeho vyšla podstatně proměněná a posílená ve svém základu. Především ve vztahu k dítěti, jeho výchově a společenskému začleňování. Před rodinou současnou zde popíšeme rodinu patriarchální a tradiční.

1.2.1. Patriarchální rodina

Dunovský (Dunovský 1999) popisuje patriarchální rodinu jako typickou formaci v 18. a 19. století. Rodina byla vícegenerační a rozšířená. Odehrával se zde celý život jedince a nikdo po celý život nemusel rodinný kruh opustit. Patriarchální rodina měla samozřejmě rozpornou třídní povahu. Vykořisťovala a sama byla vykořisťována. Vykořisťována sama sebou uvnitř rodiny myšleno (postavení ženy, starých příslušníků a dětí). Patriarchální rodina byla rodinou monogamní, s výraznou dominancí otce. Tato rodina měla značnou stabilitu, kterou diktovaly především ekonomické zájmy. Emocionální složka jejího života však byla chudá a v podstatě byla podřízena složce ekonomické. Nároky na přípravu jedince pro jeho společenskou úlohu byly minimální, protože rodina jako taková je dokázala zabezpečit sama. Vzdělání společnost požadovala jen základní. Nároky na vzdělání vzrůstaly až později a to s rozvojem průmyslové revoluce a kapitalismu.

1.2.2. Tradiční rodina

V období průmyslové revoluce se mluvilo o tzv. tradiční či předindustriální nebo o stavovské rodině. Za hlavní rozdíly mezi rodinou moderní a tradiční podle historické demografie se považuje míra porodnosti a mortality, v moderní společnosti se začala

velmi regulovat míra porodnosti. Tento rozdíl bývá považován za vysoký, protože dokáže vypovídat o morálních normách, náboženských představách (respektive jejich absenci), postoji k životu a představách o určitém standardu.

Tradiční rodina je také typická tím, že mnohem více než moderní rodina slouží jako ekonomická jednotka.

Tradiční rodinu také rozlišil J. Hajnal (1965) a to na dva základní historické modely: *severozápadní a jihovýchodní*, které podle něj byly stabilizovány někdy počátkem 16. století. Hajnalova linie probíhala někde na pomezí dnešní Moravy a Slovenska.

Typické znaky pro severozápadní model, kam patřily i Čechy a část Moravy:

- rodiny měly méně členů, v průměru 4 – 5 osob;
- nižší míra pokrevního příbuzenství v rodině,
- poměrně vysoký věk vstupu do manželství (25 -26 let).

Typické znaky pro jihovýchodní model:

- mnoho členné rodiny,
- nižší sňatkový věk.

1.2.3. Současná rodina

Dunovský (Dunovský 1999) popisuje současnou rodinu jako závislou na společnosti a zcela do ní zapojenou. V této rodině už nejsou nejdůležitější materiální stav rodiny ani moc otce jako v patriarchální rodině. Nejdůležitější jsou zde vazby emocionální, které vycházejí ze snahy zrovnoprávnit muže a ženy a vztahy mezi všemi lidmi. Opírají se o ideály „*romantické lásky*“, jež je základem pro uzavření manželství a vzniku šťastné rodin a chtěných dětí.

Dřívější pojetí rodiny je zcela odlišné od té dnešní, moderní rodiny. Níže uvedeme charakteristické znaky současné české rodiny, které zpracovává J. Výrost

(Výrost 1998), v knize Aplikovaná sociální psychologie. Dnešní doba je velmi benevolentní vůči rozvodovosti a to se velmi odráží na výchově a budoucnosti dětí. Problém výchovy dětí po rozvodu je nejzávažnější a také nejrozšířenější. V České republice je rozvodovost vysoká i ve srovnání s Evropou.

Charakteristika současné české rodiny:

- Lidé nejsou ve vztahu vytrvalí, jednotlivci se nechce obětovat zájmu rodiny a rád se rozhoduje na základě svého svobodného uvážení.
- Dnešní mládež začíná s intimním životem velmi brzy, nebývají psychicky zcela připraveni, takže jde spíše jen o zralost biologickou.
- Omezování bezprostředních kontaktů mezi partnery a mezi dětmi a rodiči následkem celkového životního stylu, každý má jiná měřítká a jiné životní hodnoty.
- V dnešní době společnost toleruje rozvody více, než tomu bylo dřív, rozmohla se myšlenka, že rozvod je nejlepším řešením nespokojeného manželství.
- Chybí protirozvodové bariéry.
- Zaměřenost na zájem jednotlivce

Často si mladí lidé budují manželství velmi podobná manželstvím svých rodičů, a nebývá to z důvodu dědičnosti, ale zkrátka aplikují stejný rodinný model.

1.3. Funkce rodiny

I přesto, že se výklad funkcí od různých autorů liší, obecně uznávané máme však čtyři, které si popíšeme podle J. Výrosta (Výrost 1998), S. Střelce (Střelec 1992) a od J. Dunovského (Dunovský 1999).

1.3.1. Funkce reprodukční

Sociologové spatřují stránku biologickou jako hlavní podstatu existence rodiny. Manželství a z toho možná reprodukce je velmi důležitá jak pro celé lidstvo, zachování rodu, tak pro ekonomický růst celé společnosti.

1.3.2. Funkce materiální

Ekonomická funkce byla v dřívější době mnohem důležitější, než je nyní. To jsme si uváděli ve vývoji rodiny. Avšak je velmi důležitá pro rozvoj společnosti a ekonomického systému. Neméně důležité je kolik dětí rodina má, jaké mají členové rodiny vzdělání, jakou profesi vykonávají. V tomto smyslu je rodina jednotkou mikroekonomického rozhodování. Druhou stranou této funkce je hmotné zabezpečení celé rodiny. Na rodičích je, aby dítěti dokázali zajistit plnohodnotný a zdravý vývoj, což je také materiálně velmi náročné. Děti představují v tomto směru velké finanční zatížení, zvláště v současnosti, kdy jejich požadavky a nároky vzrůstají. Hmotný nedostatek vnímají jako diskriminaci ve srovnání s jinými.

1.3.3. Funkce výchovná

Rodina dítě vychovává pro společnost a umění v ní v dospělosti být a fungovat. Pomáhá dítěti se vyvarovat nežádoucímu jednání. Pozitivní emocionální vztahy i celková atmosféra v rodině se tak stávají východiskem pro nejvýznamnější rodinnou funkci, která zabezpečuje společenskou kontinuitu. Spočívá v opravdovém zájmu a kvalitní péči o dítě. Přijmout dítě takové jaké je, porozumět mu v jeho vývoji, potřebách a požadavcích, které by měla rodina uspokojovat. Rozvíjet jeho schopnosti a síly, vést ho správným směrem, dle jeho možností. Při tom vědět, zda se o danou věc zajímá a prospívá. Dítě je třeba ochraňovat před nebezpečím a učit ho samostatnosti, a také aby bylo schopné nebezpečím čelit a umělo je překonávat. Těžištěm je prosazování a ochrana dětských práv, jak jsou obsaženy v Úmluvě o právech dítěte.

Zvláštnost výchovné funkce tkví v tom, že se do ní promítají vlivy všech stránek života rodiny. To vymezuje Zákon o rodině, stanovující základní práva a povinnosti rodičů a dětí. Hlavní úloha ve výchově je svěřena rodičům, kteří mají jít příkladem a být

vzorem pro své děti. Rodiče zodpovídají za rozvoj dětí. Zákon jim ukládá soustavně a důsledně pečovat o výživu, chování a jednání svých dětí. Společnost zase dbá o to, aby rodič mohl řádně vykonávat práva a povinnosti při výchově dětí, to znamená, že se rodič může dovolávat v případě potřeby pomoci školy, obce, soudu aj. státních orgánů a organizací. (Střelec, 1992, str. 76)

1.3.4. Funkce emocionální

Emocionální funkci považujeme za zcela nezastupitelnou ve vývoji dítěte v rodině. Rodič však musí být plně rozvinut, zralý, odpovědný, pro něhož citový vztah není jen chvilkovým pocitem, ale stálou jistotou. Citové zázemí je velmi důležité pro všechny členy rodiny převážně pak pro děti. Emocionalita je jedním z nejdůležitějších faktorů rodiny, i přesto, že v poslední době v některých kruzích vystupují v tomto směru faktory hmotné povahy.

Je tedy velmi důležité, aby členové rodiny, ale hlavně děti žili v harmonické rodině a v neposlední řadě s oběma rodiči. Víme, že absence jednoho z rodičů je pro sociální a emocionální vývoj dítěte škodlivá. Pokud se rodina rozpadá a rozvod je nevyhnutelný, je důležité udržet vztahy mezi oběma rodiči a dítětem na takové úrovni, aby zůstalo zachováno co nejvíce ze zmiňovaných funkcí.

1.4. Typologie rodiny

Jak už tak bývá, ne vždy rodina funguje tak jak má a ne vždy plní své funkce. V této kapitole rozdělíme typologii rodiny do čtyř základních skupin, aby si čtenář představil a věděl, že neexistuje jen rodina, která funguje a která nefunguje.

1.4.1. Rodina funkční

Tato rodina je v podstatě intaktní – nedotčená, je v ní zajištěn dobrý vývoj i prospěch dítěte. A také splňuje všechny požadavky, a to: výchovné, biologické, ekonomické, kulturní a rekreační. Takových rodin je v populaci většina a to až 85 procent.

1.4.2. Rodina problémová

Do této kategorie spadají rodiny, u nichž se vyskytují závažnější poruchy, které ale vážněji neohrožují rodinný systém nebo samotný vývoj dítěte. Rodina je schopna si tyto problémy vyřešit ve vlastním rodinném kruhu. Pro pracovníky péče o dítě tyto rodiny znamenají potřebu zvýšené pozornosti a sledování. Problémových rodin se v populaci vyskytuje kolem 12-13 procent.

1.4.3. Rodina dysfunkční

Dysfunkční rodinu chápeme jako rodinu, kde se vyskytují vážné poruchy funkcí rodiny a tím ohrožují nebo poškozují rodinu jako celek a nejvýše vývoj a prospěch dítěte. V tuto chvíli není rodina schopna zvládat situaci sama, proto se zde vyžaduje pomoc společenských aktivit k odstranění poruch. Mluví se o takzvané sanaci rodiny, kdy jde o celou řadu opatření nejrůznějšího charakteru. Je však otázkou, kam až v tuto chvíli rodinu podporovat a kdy se postavit v zájmu a prospěchu dítěte proti této rodině (např. zbavením rodičovských práv). Těchto rodičů se vyskytuje kolem dvou procent.

1.4.4. Rodina afunkční

V afunkční rodině jde už o tak závažné poruchy, kdy rodina, rodiče neplní svou funkci ani svůj základní úkol a dítěti velmi závažným způsobem škodí nebo ho ohrožuje v samotné existenci. Zde je sanace naprosto bezpředmětná, zbytečná, a jediným možným řešením, je vzít dítě z této rodiny a umístit ho do rodiny náhradní. V populaci se takových rodičů vyskytuje kolem půl procenta.

1.5. Poruchy rodičovství

Příčiny selhání rodinné péče můžeme podle Dunovského (Dunovský 1986) schematicky rozdělit takto:

Rodiče se o dítě nemohou starat - Důvody bývají často náhlé a naruší celý rodinný systém. Může se jednat o závažnou nemoc rodičů, autonehodu s následkem smrti, invaliditu, nebo zdravotní stav dítěte, který mu zabraňuje žít doma.

Rodiče se neumějí či nedovedou starat o dítě - Jde o situace, kdy rodiče jsou nezralí, neschopni se vyrovnat s vlastními životními programy (jako může být nemanželské či hendikepované dítě) a z těchto důvodů rodiče nejsou schopni zabezpečit dětem přiměřený vývoj a uspokojit jejich základní potřeby. Patří sem také situace dětí rozvádějících se či rozvedených rodičů, kteří používají své děti jako nástroj pro svou nenávist a odpor vůči druhému. Také sem patří situace, kdy jeden z rodičů brání ve výchově tomu druhému a zakazuje mu styk s dítětem.

Rodiče se nechťejí o dítě starat – V této kategorii jsou již příčiny v poruchách osobnosti rodičů, jako disharmonická osobnost, psychopatie, maladaptace. Rodiče zkrátka neplní rodičovské povinnosti. Zájem rodičů je malý a bývá často až hostilní. Rodiče neposkytují dětem potřebnou péči, a často je i opouštějí. V tomto případě je péče o dítě nedostatečná, žádná nebo škodlivá a můžeme ji označit jako zanedbávání dítěte jak v oblasti somatické, tak psychické.

Rodiče dítě týrají a zneužívají - Rodiče se k dětem chovají nepřátelsky až hostilně. Vědomě jim ubližují, týrají je a zneužívají. Rodiče své děti ohrožují na fyzickém i duševním zdraví. A tímto chováním může rodič své dítě zabít.

Rodiče se o dítě nadměrně starají - Dítě dostává nadměrnou až přehnanou pozornost rodičů. Rodiče své děti rozmazlují, nepřipravují je na samostatný život a neučí je respektovat druhé apod.

1.5.1. Typy poruch rodičovství

Nejčastější typy poruch uvedeme podle Dunovského (Dunovský 1986):

- dítě je ihned po narození odvrženo, v extrémních případech likvidováno;
- rodiče si po porodu dítě ponechávají, ale nedochází k jeho plnému přijetí;
- velmi mladí rodiče,
- rodiče ve vyšším věku,
- dítě je od narození vychovááno pouze jedním rodičem;
- somatické poruchy,

- psychické poruchy.

Pokud tedy rodina nějakým závažným způsobem nefunguje a má negativní vliv na vývoj dítěte, a tam, kde se rodiče nemohou, neumějí či nechtějí o dítě starat, nastupuje pomoc společnosti jako trvalého garanta náležité péče o dítě a uspokojování jeho potřeb, zájmu a prospěchu. V další kapitole uvedeme formy péče o dítě.

2 Náhradní péče o dítě

V životě se stávají různé věci, lidé se rozvádějí, umírají, jsou na sebe zlí. V těchto všech a v mnoha dalších případech to však děti odnášejí nejvíce a také velmi těžce. Z afunkční rodiny si dítě nese následky i po celý život a nejen z afunkční, může se to stát i v dysfunkční rodině. A i přesto, že s rodinou, do které se dítě narodí, nic nezmůže a neudělá, je tu stát a různé instituce, které se snaží a musí těmto dětem pomoci. Pojďme se podívat na možnosti, které v dnešní době existují a fungují právě v případě, kdy je dítě zanedbáváno či nějakým způsobem ohroženo na životě.

Náhradní péči o dítě lze rozdělit na dvě formy: *ústavní péči a náhradní rodinnou péči*. V této kapitole se budeme zabývat převážně náhradní rodinnou péčí, jaké jsou její možnosti a v jakém případě je tato péče zapotřebí. Pro většinu z nás je rodičovství naprosto přirozenou součástí života. Existuje však mnoho vlivů, které působí negativně na schopnost přijmout a zvládat rodičovskou roli. V případě nedostatků či poruch vystupuje do popředí problematika poruch rodiny a rodičovství, kterou jsme si uvedli v kapitole výše. Rodiče odpovídají za péči o dítě, za jeho ochranu a za jeho dobrý vývoj.

2.1. Ústavní péče

Ústavní péči volíme až v té poslední řadě, občas bývá ale nevyhnutelná. Pokud rodina ve výchově selhala a není tu možnost osvojení či pěstounské péče, není jiná možnost, než volit ústavní péči. Tato zařízení by měla dítěti zajistit základní uspokojení potřeb, ubytování, zdravotní nebo psychologickou pomoc. Do ústavní péče se umísťují děti, které potřebují okamžitou pomoc. Jako nejznámější instituce Fondu ohrožených dětí je Klokánek, pak také klasické modely dětských zařízení, dětské domovy. V tomto případě dítě není svěřováno do péče konkrétního náhradního rodiče či vychovatele, ale do péče neosobní instituce, v níž konkrétní vychovatelé přejímají jen částečnou a dílčí odpovědnost, přičemž tak zvaným opatrovníkem dítěte je sociální pracovnice. V náhradní ústavní péči převažují a spíše bývají chlapci, děti postižené, romské nebo děti starší. Také se sem zařazují děti rodičů alkoholiků nebo rodičů s nějakou sociální patologickou poruchou.

Sociální pracovníce, které se o tyto děti starají, nemívají lehký úkol. Velmi důležitá je spolupráce se soudy, s oddělením péče o dítě, kojeneckými ústavy, dětskými domovy, psychologickými poradnami a dalšími institucemi, které hájí zájmy opuštěných dětí. Cíl mají jasný, zajistit opuštěným dětem život v prostředí, které se nejvíce rodině přibližuje – a tím je rodina adoptivní či pěstounská.

2.2. Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinnou péčí neboli NRP, můžeme definovat jako sociální opatření nebo pomoc dítěti, o kterého se jeho vlastní rodiče nemohou, nechtějí, anebo z vážných důvodů není přípustné, aby se starali. Náhradní rodinná péče by měla takto opuštěnému dítěti zajistit a umožnit žít v rodinném prostředí, ve kterém by vyrůstalo a uspokojovalo jeho základní psychické potřeby. Dítě by se mělo v NRP rozvíjet a připravovat na společenské zařazení. NRP má tři formy, osvojení (adopce), poručenství a pěstounskou péči.

Vývojová psychologie se zabývá životní cestou lidské existence, která je vždy existencí fyzickou, existencí v těle, z toho plyne, že je třeba brát v úvahu nejen její psychický aspekt, ale i aspekt biologický a sociální. Proto musíme přihlížet i k dalším oborům, které jsou zejména v oblasti náhradní rodinné péče stejně důležité jako vývojová a klinická psychologie. Především jde o obory lékařské a obory sociálně-právní. Především role sociálně orientovaného dětského lékaře je zcela nezastupitelná. A stejně tak je tomu s profesí sociálního pracovníka. Osvojitelé a pěstouni by s nimi měli konzultovat veškeré problémy zdravotní a sociálně-právní, pokud se u jejich dětí objeví. To jim napomůže přijmout dítě takové, jaké je, se všemi jeho přednostmi i nedostatky

2.2.1. Formy náhradní rodinné péče

Zde uvedeme formy náhradní rodinné péče, o kterých jsme se již zmínili výše. Nejprve popíšeme osvojení a nakonec si ponecháme péči pěstounskou, které se budeme věnovat podrobněji a to v podkapitole 2.3.

2.2.1.1. Osvojení

Osvojení nahrazuje nezletilému dítěti chybějící stabilní rodinné prostředí, zároveň přispívá výchovou, péčí a láskou k naplňování smyslu života osvojitelů, v jejichž rodině začíná osvojenec žít. (Matějček, 2002, str. 14)

Pokud si manželský pár nebo jednotlivec osvojuje opuštěné dítě, má stejná práva ale i povinnosti jako by byl rodič vlastní. V tomto případě práva i povinnosti mezi dítětem osvojeným a jeho původní rodinou zanikají. Mezi osvojitelem a osvojenecem vzniká příbuzenský poměr. Osvojitel musí pečovat o zdraví dítěte, o jeho celkový vývoj, to znamená, *tělesný, citový, rozumový i mravní*. Také spravuje jeho jmění. O osvojení rozhoduje soud a budoucí osvojenec nejprve musí minimálně tři měsíce o dítě pečovat a to na vlastní náklady.

Osvojení rozdělujeme na dvě základní formy a to *osvojení zrušitelné* a *osvojení nezrušitelné*, přičemž osvojení zrušitelné může soud na základě závažných důvodů zrušit a osvojitelé se nemusí zapisovat do matriční knihy ani do rodného listu dítěte. Tak tomu bývalo do roku 2006, nyní platí novela zákona o rodině, která stanovila, že osvojitel se musí zapsat do rodného listu dítěte jako jeho rodič. Tím pádem se osvojení zrušitelné a nezrušitelné víceméně stírá. Co se týče osvojení nezrušitelného, sám název vypovídá za vše. Pokud proběhne, práva i povinnosti jsou nezrušitelná, stejně u osvojitele jako u osvojenecem. Nezrušitelnost platí i v případě, že se zjistí nějaká vývojová porucha dítěte, nebo se dítě chová zcela odlišně od představ nových rodičů. Osvojitel je zapsán v matrice i v rodném listě dítěte jako rodič. Cílem zapsání do matriky je prohloubit poměr mezi osvojitelem a osvojenecem a přiblížit dítě co nejvíce poměru pokrevního rodiče s dítěte.

Osvojit lze dítě nezletilé, je-li pro něj osvojení vhodné. Mezi osvojitelem a osvojenecem musí být přiměřený věkový rozdíl. Není např. možné, aby sedmnáctiletou dívku adoptovali mladí manželé, kterým je sotva třicet let. (Matějček, 2002, str. 14)

K osvojení jsou vhodné ty děti, u kterých se předpokládá méně problémový zdravotní a psychosociální vývoj a jsou stále v raném věku. Také musí být vyřešen právní vztah mezi dítětem a jeho původní rodinou.

K osvojení je nutný souhlas zákonného zástupce, kterým je rodič dítěte, je-li ale rodič zbaven rodičovské zodpovědnosti a způsobilosti k právním úkonům, soud

stanoví dítěti opatrovníka, který ho bude v řízení zastupovat. Pokud ale vlastní rodič o dítě neprojeví zájem po dobu šesti měsíců, jeho souhlas k osvojení není nutný.

2.2.1.1.1. Právní rámec - zákony

Osvojení je právně zakotveno v § 63 - § 73 zákona č. 94/ 1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o rodině) a osvojení nezrušitelné v § 74 - § 77 zákona o rodině. Institut osvojení je upraven v zákoně č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník, který je účinný od 1. 1. 2014. Procesem vyřizování žádostí, posuzováním žadatelů o zprostředkování osvojení se zabývá zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí do osvojení podle zákona č. 292/2013 Sb.

2.2.1.2. Poručenství

Středisko náhradní rodinné péče (2014) popisuje poručnictví takto:

Poručníka stanovuje soud a to v případě, že vlastní rodiče byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, či tu nejsou (zemřeli) anebo jim byla omezena svéprávnost. Péče poručníka je hmotně podporovaná státem. Poručník vystupuje v roli zákonného zástupce dítěte. Pokud ustanovený poručník o dítě osobně nepečuje, vykonává pouze funkci zákonného zástupce dítěte. Nemůže-li být ustanovena poručníkem fyzická osoba, ustanoví soud poručníkem orgán sociálně-právní ochrany dětí. Do péče poručníka jsou svěřovány často děti, které by mohly být osvojeny, ale z různých důvodů se pro ně nenajde osvojitel. Zájemců o osvojení je sice více než zájemců o pěstounskou péči, často však chtějí přijmout pouze děti malé a zdravé. Představy budoucích osvojitelů jsou přitom úplně legitimní, neboť tito zájemci vycházejí ze svých možností a schopností. Poručník odpovídá soudu za řádné plnění této funkce a podléhá jeho pravidelnému doзору. Poručníky nezletilého dítěte mohou být ustanoveni jednotlivci i manželé. Pokud se nenajde osoba dítěti příbuzná nebo blízká jemu či jeho rodině, probíhá proces tak zvaný zprostředkování náhradní rodinné péče, vedený krajským úřadem. Poručníka soud může zprostit poručenství na jeho návrh nebo ho odvolat, jestliže se stane nezpůsobilým pro výkon funkce poručníka či porušuje svoje povinnosti.

2.2.1.2.1. Právní rámec – zákony

Poručenství je v českém právu právně ukotveno v §928-942 občanského zákoníku.

2.2.1.3. Pěstounská péče

Pěstounská péče viz kapitola 2.3.

2.3. Pěstounská péče

Pěstounská péče je pro nás k tématu této bakalářské práce stěžejní. Zabýváme se výchovou dětí prarodiči a tato péče k tomu neodmyslitelně patří. Pěstounská péče je upravena zákony, ale podíváme-li se do minulosti, často babičky a dědové vychovávali děti svých dětí bez jakéhokoliv hmotného zajištění či sociální podpory. Takový případ uvedu v části praktické. Pěstounská péče vykonávaná prarodiči se zcela liší od pěstounské péče klasické.

Dítěti v pěstounské péči náleží příspěvek na úhradu potřeb dítěte v pěstounské péči a pěstounovi měsíční odměna za každé svěřené dítě. Příspěvky uvedeme v příloze této práce.

2.3.1. Typy pěstounské péče

Pokud rodiče nedokáží zajistit péči o své vlastní dítě, dítě bývá svěřováno do péče pěstounské. Tato péče může být zajištěna krátkodobě nebo dlouhodobě. V pěstounské péči není vyloučen či zakázán kontakt s biologickými rodiči, naopak je podporován, přičemž nesmí být v rozporu se zájmy dítěte. Pokud soud nestanoví jinak, pěstoun je povinen umožnit dítěti kontakt s vlastními rodiči, udržovat a rozvíjet tento vztah a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami jemu blízkými.

2.3.1.1. Individuální pěstounská péče

Probíhá v běžném rodinném prostředí, tj. s pěstounkou a pěstounem, kteří mají své vlastní děti nebo již děti vychovali. (Matějček, 2002, str. 15)

Pěstounská péče je státem garantovaná a existuje péče příbuzenská a klasická. V péči příbuzenské je dítě svěřeno někomu z jeho rodiny. Dítě je svěřováno do péče jednotlivce či manželskému páru. Mezi pěstounem a dítětem nevzniká příbuzenský vztah, jak je tomu u osvojení. Dítěti je ponecháno jeho současné příjmení. Pěstoun je povinen o dítě osobně pečovat a vykonávat práva i povinnosti rodičů vůči dítěti.

Pěstoun nemá vůči dítěti vyživovací povinnosti. Děti v pěstounské péči často bývají z důvodu, že jejich rodič je ve výkonu trestu, nebo není způsobilý vykonávat rodičovské povinnosti. Dítě svěřené do pěstounské péče bydlí s pěstouny ve vlastním domě či bytě.

2.3.1.2. Skupinová pěstounská péče

Tato pěstounská péče obvykle probíhá v zařízeních pro výkon pěstounské péče, což jsou velké pěstounské rodiny, někdy i s vlastními dětmi pěstounů a dalšími třeba 4-6 nebo i více dětmi přijatými. Jiným takovým zařízením pro výkon pěstounské péče jsou SOS dětské vesničky, tato instituce umožňuje dítěti prožít život v podmínkách, které se nejvíce přibližují rodinnému prostředí. Do těchto „vesniček“ se dostávají děti, které neměly možnost být umístěny do individuální pěstounské péče nebo adopce.

2.3.2. Formy individuální pěstounské péče

Níže popíšeme dvě základní formy individuální pěstounské péče. Jsou jimi klasická a příbuzenská péče. Dítě ohrožené na životě, či jinak postižené výchovou vlastními rodiči, bývá umístěováno do NRP, nejprve ale sociální pracovníce zjišťují, zda má dítě nějaké příbuzné, které by se o něho mohli postarat. Je to nejsnadnější cesta a nejméně bolestivá pro samotné dítě.

2.3.2.1. Klasická pěstounská péče

Pěstounská péče je státem kontrolovaná, řízená a soud rozhoduje o svěřeni dítěte do této péče. Stát zajišťuje hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu pěstounům. Dítě se svěřuje do péče jedince nebo manželské dvojice. Pěstouni mají právo rozhodnout o běžných věcech dítěte, k výkonu mimořádných záležitostí žádají souhlas rodičů, případně za ně rozhodnutí vydává soud. Pěstounská péče může být také zrušena v době jejího trvání rozhodnutím soudu (viz zákon o pěstounské péči).

Do pěstounské péče jsou především svěřovány opuštěné děti, které vyžadují trvalou individuální péči. Jedná se většinou o děti s různými zdravotními či psychomotorickými obtížemi, děti starší, skupiny sourozenců nebo děti jiného etnika

(u nás hlavně děti romské). V pěstounské péči bývají i děti, které nemohou být osvojeny a to z důvodu nesouhlasu svých rodičů, proto probíhá řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče za účasti rodičů. Pokud je ale rodič zbaven rodičovské zodpovědnosti, svěřeni do pěstounské péče může probíhat i bez jejich účasti.

Jak jsme si již uváděli výše, svěřením dítěte do této péče není zásadně vyloučen styk původních rodičů s dítětem. Biologičtí rodiče mají stále právo na rozhodování o budoucnosti svého dítěte, (např. o volbě povolání, cestování dítěte do zahraničí apod.) pokud nejsou zbaveni rodičovských práv. Pěstoun tedy není zákonným zástupcem dítěte.

Pokud je dítě ve věku, kdy už je samo schopno vyjádřit či posoudit obsah pěstounské péče, mělo by jeho vyjádření být zajištěno.

2.3.2.2. Příbuzenská pěstounská péče

Tato forma náhradní péče bývá realizovaná příbuznými dítěte, především prarodiči. V menší míře potom tetami a strýci, výjimečně i staršími sourozenci dítěte.

Existuje mnoho šťastných a hrdých prarodičů. Role babičky i dědy si užívají naplno a je to pro mnohé nová, obrovská a krásná zkušenost. Je to něco jiného, než být rodičem. Vnouče si půjčí a za pár hodin vrátí. Je to velké osvěžení a není tato role tak náročná jako být rodičem.

Pak tu máme ale druhou stranu pohledu a to v případě, kdy prarodiče se o vnoučata starat musejí, protože rodiče nemohou či nejsou schopni. V tomto případě bývá pro mnohé tato role velmi náročná.

2.3.2.2.1. Pěstounská péče vykonávaná prarodiči

Pěstounství prarodičů má svá určitá specifika. Matějček (Matějček 1999) konstatuje, že u pěstounské péče vykonávané prarodiči bývá někdy problém spíše v přemíře lásky a shovívavosti než jejím nedostatku. Prof. J. Koluchová také na základě

praktických zkušeností zjistila, že pěstouni - prarodiče bývají méně ochotni vyhledávat pro svěřené děti odbornou pomoc, i když by jí bylo potřeba.

Pěstouni – prarodiče také vykazují častější sklony k extrémnímu přístupu k biologickým rodičům. Na jednu stranu se prarodič snaží uchránit dítě od rodiče a zabraňuje mu v kontaktu s ním i přesto, že tomu nebrání závažná překážka a kontakt s rodičem by byl dítěti ku prospěchu. Na druhou stranu nekriticky přehlížejí negativní vliv rodiče na dítě a omlouvají jejich prohřešky a nezáměry. V případě potřeby prarodiče nedokáží dostatečně zajistit důslednou regulaci jejich vzájemného kontaktu. Nutí například vnoučce dávat vůči biologickému rodiči za každou cenu najevo pozitivní city a náklonnost. To ovšem může v dítěti posilovat rozvoj pocitů viny a odcizení. (Gabriel, 2008, str. 48)

Jako problém můžeme také vnímat tu skutečnost, že prarodič je vyššího věku a i přes své dobré úmysly ve výchově vzniká generační propast a schopnosti vcítit se do problémů dítěte. Obtížněji navazují kontakt s dítětem v tomto moderním světě a vzdalují se možnosti být dítěti identifikačními vzory a životními rádci. V dnešním internetovém a mobilním světě se propast objevuje často i mezi dětmi a jejich rodiči.

Také stojí za zmínku kmotr/a. V náboženském prostředí je kmotra druhá matka či kmotr druhý otec. Pro dítě, které je pokřtěné to má jistě velký význam, je to pro něj taková jistota, v případě, kdyby přišlo o oba rodiče. Kmotr/a plní úlohu rodičů dítěte. Avšak v dnešním ateistickém světě kmotr/a víceméně pozbývají významu.

2.3.2.2.2. Právní rámec – zákony

Pěstounská péče je upravena v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (ustanovení o zprostředkování pěstounské péče, o zařízení pro výkon pěstounské péče), v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů (dávky pěstounské péče), a v právních předpisech o sociálním zabezpečení (nemocenské a důchodové pojištění pěstounů). Základní úpravu pak obsahoval zákon o rodině v § 45a – 45d. Od roku 2014 je pěstounství primárně upraveno v § 958 – 970 občanského zákoníku.

2.3.3. Náhradní rodinné péče ve statistikách v České Republice

Níže uvedeme statistiky, které ukáží čtenáři, kolik dětí bývá v náhradní rodinné péči, obvykle si laik nedokáže tato čísla ani představit. Čísla jsou velká a přesto je stále mnoho dětí, které nejsou z nějakého důvodu do pěstounské péče zařazeny, anebo se nenašel vhodný pěstoun.

Náhradní rodinná péče (zdroj MPSV). Uvedené statistiky jsou z roku 2011, aktuální statistiky nejsou zveřejněné.

Počet dětí žijících v pěstounské a poručenské péči (včetně dětí v pěstounské či poručnické péči u prarodičů nebo jiných příbuzných či blízkých osob):

Celkem **10 203**, z toho:

- 7 460 dětí v pěstounské péči,
- 3 děti v pěstounské péči na přechodnou dobu,
- 2 740 dětí v osobní péči poručníka

Počet dětí svěřených do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče (§ 45 zákona o rodině):

- 4 773 dětí

Počet osob, které mají svěřeno alespoň jedno dítě do pěstounské péče:

Celkem **9 302**, z toho:

- 4 722 prarodiče
- 1 511 jiný příbuzný
- 3 083 cizí

Počet dětí svěřených do jedné pěstounské rodiny:

- 1 dítě – 5 487 rodin
- 2 děti – 1 195 rodin
- 3 děti – 333 rodin
- 4 děti – 123 rodin

- 5 dětí – 40 rodin
- 6 dětí – 12 rodin
- 7 a více dětí – 13 rodin

3 Výchova v rodině

Děti by měly vyrůstat v rodině. V nejlepším případě úplně a pečující.

Charakteristickým znakem rodinné výchovy je vytváření hlubokých a trvalých vztahů mezi dítětem a jeho vychovateli. V citových vztazích se nejvydatněji uspokojuje základní psychická potřeba životní jistoty. Děti lásku přijímají, ale také vracejí. (Matějček, 1992, str. 29)

Mnoho autorů ve svých publikacích o výchově dítěte jako první uvádějí otázku rodičů, kteří se ptají „Kdy máme své dítě začít vychovávat?“ Odpověď zní jednoznačně „Již od narození.“ Je důležité uspokojovat základní biologické potřeby kojence, pečovat o jeho spánek, potravu, teplo a pohodlí. V tomto případě u něj zabezpečujeme pocit libosti a předpoklad dalšího úspěšného vychovatelského působení. Spokojenost a dobrá nálada dítěte je první podmínkou vzniku kladných sociálních vlastností. Základní potřebou kojence je dostatek lásky, porozumění, něhy a citu. Pokud se dítěti tyto základní potřeby nedostávají, to znamená, že strádá z nedostatku jak smyslových, citových i sociálních podnětů, mohou u něj vzniknout deprivace poruchy, kterými dítě mnohdy trpí po celý život. Pocit nelibosti v kojeneckém věku může u dítěte způsobit záporné sociální vlastnosti jako např. nedůvěru, zlost či strach. Bezpečný domov přináší dítěti pevný řád, porozumění a pomoc v každé situaci.

Pro dítě jsou rodiče nejdůležitějšími lidmi na světě. Na jejich chování ve značné míře závisí i to, jakého člověka z něho vychovají a jak se dokáže vyrovnat s vlastním životem. Vztahy vyplývající ze základní generační posloupnosti jsou podstatné po celý život, i když v různém věku mají trochu jiný význam. Představují vazbu k rodu a tím i pevné zakotvení jedince. Pokud by něco takového nebylo možné, působí rodová nezakotvenost jako celoživotní zdroj nejistoty. Nemusí být ani rozhodující, zda jde o rodinu biologickou, nebo náhradní. (Vágnerová, 2012, str. 6)

Děti patří zcela nepochybně k nejdůležitějším a nejpřirozenějším součástem našeho života. Jsou naplněním přirozené touhy většiny manželství. (Střelec, 1992, str. 78)

S dětmi přichází nové životní situace, které vyžadují jak psychickou, materiální ale také pedagogickou přípravu. Mnohdy rodiče nebývají připravení na tuto velkou životní změnu. Nechtějí se vzdát dosavadního života, neumějí být vychovateli, nebo si nesou z vlastního dětství neblahé zkušenosti.

Také bychom zde měli uvést poznatky z knihy Rodinná terapie psychosomatických poruch, od autorů L. Trapkové a V. Chvály (Trapková, Chvála 2009).

Vztah mezi rodiči, totiž to, co je spojilo, když zakládali rodinu, a to, jak se společně s takovým úkolem vyrovnávají, proudí k dětem skrze interakce každého s každým mimovolně jako přirozená výživa. (Trapková, 2009, str. 85)

Objevuje se zde pojem sociální děloha. Se svými pacienty řeší události a prožívání okolo těhotenství a porodu a tuto metaforu zde tedy autoři používají ve smyslu terapeutickém. Ani slovní spojení sociální porod zde nemá malé zastoupení. Velmi dobře tento pojem vystihuje proces separace dospívajícího z původní rodiny a pomáhá asociacemi se s rodinami domluvit o jejich aktuálních potížích a úkolech, rodiny řeší psychosomatické problémy členů své rodiny a to převážně svých dětí. Při vývoji dítěte je důležité odlišit vnitřní (*fórum internum*) a vnější (*fórum externum*) svět, rozlišit, co patří dovnitř a co ven. Co bude vpuštěno a co vyloučeno tak, aby to uzavřené prospívalo a mohlo neustále zvyšovat složitost při současném zachování stability vůči okolí. Čas uvnitř podléhá jiným zákonitostem než čas venku a zvětšování vnitřní kapacity dat podněcuje rozvoj nervové soustavy.

Nejbouřlivější tělesný vývoj má novorozenec po porodu za sebou. Čeká ho však řada stupňů vývoje k psychosociální samostatnosti. Každý z těchto stupňů bude vyžadovat novou úroveň uspořádání sociálního prostředí, na němž se rostoucí organismus sám aktivně podílí a stává se tak jeho součástí. (Trapková, 2009, str. 89)

Do *fórum internum* nezahrnujeme pouze matku-otce-dítě v sociální děloze, ale patří sem i babičky, dědečkové, tety, strýci, blízcí, vzdálení příbuzní, ale i důvěrní přátelé rodičů. *Fórum interum* je prostor, který je chráněn před nároky zevního světa svou odlišností zevnějšku, většinou prostorovým vydělením, jazykem, jehož intimním významům rozumí právě a jen ti, kteří patří dovnitř, a také plynutí vnitřního času *kairos*, který je vnímám jinak než čas chronologický ve *fórum externum*. Chronologický čas ve *fórum externum* stanovuje ukončování událostí, jejichž důležitost zodpovědný jedinec uznává. Ví, kdy musí vstávat, kdy jít do práce, kdy má schůzku s doktorem, kdy jít na třídní schůzku, atd. Všechny tyto věci jsou vynucené a nutné. Všechny tyto aktivity nás propojují s ostatními lidmi, synchronizuje společenskou činnost, setkávání se. Ve *fórum externum* vládne pořádek, ale neustále se musíme podřizovat společnosti bez ohledu na spontánnost jedince. Na počátku života dítěte je důležité ho od zevního

světa a jeho nároky ochraňovat. Podívejme se na to takto. Hrající si dítě, na půdě domova, obklopen rodiči nebo alespoň matkou, je naprosto spokojené a v bezpečí. Je mu zcela jedno, kdy odjíždí autobus, který s maminkou musejí stihnout, kdy se platí složenky, s kým se rodiče stýkají mimo domov. Je zcela spokojené, že si může hrát. Ale přijde-li chvíle, kdy maminka zavelí, že hra musí skončit a musí se jít na zmíněný autobus, dítě se začne bránit, musí se vyrovnat s pocitem nepohodlí, nátlaku, násilí, na úkor jeho příjemným vnitřním prožitkům (hra) a souhry svých biologických rytmů. Nicméně tento zvenčí vložený termín, „hra končí“ dítě učí respektu k času chronologickému.

Dítě v předškolním věku ještě není zralé pro řízenou činnost, proto je od vychovávajícího požadováno, aby tuto skutečnost akceptoval a respektoval dětské biologické potřeby, a aby mohla nervová soustava k schopnosti řízené činnosti dozrát. Dítě v předškolním věku bývá ještě příliš hravé a to také bývá dobrým důvodem k odkladu školní docházky a tím se dítěti poskytuje vnitřní čas.

V dnešním vyspělém světě, plném technických vynálezů a lákadel, stále častěji ubývá času, který by měla rodina jako taková trávit společně. Příkladem může být stolování, společný oběd či večeře. Každý si vezme tu svou porci a tak zvaně si zaleze do svého kouta, otec k televizi, děti do pokoje k počítači, matka pobíhá po bytě a uklízí. Čas rodiny potřebný ke zrání, ke spolupobývání, sdělování a sdílení, k synchronizaci vnitřních cyklů nelze zkrátit, tak jako nezkrátíme zrání ovoce.

Jako příklad uvedeme příběh z této knihy, který jednoznačně ukazuje nutnost vychovatelů – rodičů, trávit se svými dětmi co nejvíce kvalitního času.

Nedávno nás navštívila rodina s desetiletou holčičkou, která se dosud pokakává. Zapomene se, ani si nevšimne, že se to stalo. Všechna lékařská vyšetření byla naštěstí negativní. Rodiče vypadali svědomitě, udělali by pro své dvě děti cokoli. Aby vyrůstaly ve zdravém prostředí, vyměnili panelákový byt za krásné bydlení v hlubokých lesích. Jenže nastal problém s dopravou z práce a ze školy. Museli na sebe čekat ve městě, než skončil ten poslední, děti po vyučování obíhaly kroužky, aby mohli odjet všichni jedním autem do vysněné chaloupky. Na setkání jim pak zbývalo vedle jídla, úkolů a mytí, jen asi deset minut denně. Návaly emocí, které holčička v krátkých společných okamžicích prožívala, rodiče posuzovali (a odsuzovali) jako hysterické záchvaty. Hovínko v kalhotách spolehlivě poutalo jejich pozornost, již měly obě děti

přes všechny ostatní komfort nedostatky. Tenhle příběh pokračoval šťastně. Sympatičtí rodiče přestali postupně hledat příčinu symptomu u lékařů a ve střevě a radikálně změnil každý denní program ve prospěch času s dětmi ve fórum internum. Stav desetileté dcery se začal výrazně zlepšit.

Z toho příběhu můžeme konstatovat, že není jen zapotřebí naučit dítě, aby se nepokakávalo, ale také pomoc rodičům dosáhnout změny v přístupu k dětem. Jednoznačně je zapotřebí upravit atmosféru v rodině, její styl žití, zpomalit a přizpůsobit se dětskému rytmu.

Podle J. Dunovského (Dunovský 1989) existují dvě základní potřeby dítěte, které je třeba v plné míře uspokojit, nemá-li být vývoj dítěte narušen. Obě potřeby jsou vzájemně propojené.

První z nich se nazývá biologická potřeba, do které patří jako nejvýznamnější kvalita a kvantita dodané potravy, tedy výživa dítěte. Další biologickou potřebou jsou hygienické požadavky (dostatek tepla, čistoty a ochrany před negativními vlivy z bezprostředního životního prostředí – patří sem i rozvoj obranyschopnosti). Významnou biologickou potřebou je stimulace, čili přívod podnětů z vnějšího světa. Podněcují a rozvíjí se funkce organismu především v oblasti nervové soustavy, lokomotorických aktivit a také se na ně váží aktivity psychické. Je-li rozvoj organismu dítěte optimální či alespoň uspokojivý vytváří se rozvoj všech sil a schopností organismu a to v oblasti imunobiologické, psychomotorické a psychosociální. Biologické potřeby tedy výrazně zasahují do potřeb psychických i sociálních.

Druhou potřebou je potřeba psychická, která bezprostředně souvisí s potřebami sociálními. Zde je také důležitá stimulace, tedy přívod podnětů v pravý čas, v dostatečném množství i kvalitě. Naladí-li se nervový systém dítěte na určitý stimul, nutí ho pracovat a tato stimulace vede k aktivitě. Dítě by mělo být obklopeno lidskými podněty a uspokojováno prakticky. Podněty, které dítě přijímá a poznatky a zkušenosti jsou organizovány a zpracovávány, mluvíme o smysluplnosti světa. Rodiče dávají těmito podněty určitý řád, smysl a určitý sled. Nemění nepředvídatelně jednání a nezpůsobují dítěti zmatek. Další psychickou potřebou je jednoznačně potřeba jistoty. Uspokojuje se tak především citový vztah dítěte k rodičům, prvotně k matce a jak ukazují výzkumy, tento vztah se projevuje už v sedmém měsíci života a je jedním

z předpokladů pro utváření vztahů dítěte. Poslední základní psychickou potřebou se uvádí vědomí vlastní identity, vlastního „já“, které se objevuje v druhém a třetím roce dítěte. V tomto roce si dítě již vytváří vlastní představu o své osobě, podle toho jak ho druzí přijímají, jak ho hodnotí, oceňují či odmítají. Utváření sebevědomí dítěte ovlivňuje jeho prožívání společenských vztahů a vývoj jeho společenských postojů.

Potřeby dítěte se mění a vyvíjí v čase. Je důležité respektovat samotná specifika dítěte, jeho vývoj a potřeby.

Na tyto základní potřeby navazují potřeby vývojové. Uvedeme si základní znaky vývojových potřeb podle J. Dunovského (Dunovský 1989):

- Aktualizace vývojových potřeb je závislá na řádném uspokojování biologických potřeb.
- Uspokojování vývojových potřeb má dlouhodobý charakter a většinou není jednorázově ukončeno.
- S rostoucím věkem dítěte roste motivace k činnostem, plynoucím z vývojových potřeb.
- Motivace vyvolaná vývojovými potřebami je plastická a v čase proměnlivá.
- Vývojové potřeby vedou jedince k vyhledávání nových a dosud nezvládnutých činností, přitažlivé jsou aktivity vedoucí k získávání nových poznatků i nových dovedností.
- Charakter vývojových potřeb, které odrážejí i postupující vývoj dítěte, se stále mění.

Motivační účinnost vývojových potřeb se v průběhu ontogeneze zvyšuje a tak se formuje proces plného sebeuvědomění dítěte, které si vytváří vlastní plány a postupně je realizuje.

V této části je důležité také uvést psychickou deprivaci. *Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.* (Matějček, Dítě a rodina, 1992, str. 115)

3.1. Výchovné styly

J. Průcha (Průcha 2001) popisuje výchovný styl jako souhrn záměrných i spontánních způsobů chování vychovatele k vychovávanému. Tradičně se uvádějí: *autoritativní výchova, liberální výchova a demokratická výchova*. Novější klasifikace výchovných stylů, vycházející z empirických výzkumů, je zařazuje podle několika nezávislých dimenzí (láska – hostilita, autonomie – kontrola), jiné modely uvádějí i značně vyšší počet dimenzí. Tyto klasifikace pak umožňují popis nevhodných a pro dítě škodlivých stylů výchovy, jakými jsou např. *výchova rozmazlující, zavrhujeící, nadměrně ochraňující, perfekcionista, nedůsledná* nebo *zanedbávající, týrající a zneužívající dítě*).

Z pedagogického slovníku od J. Průchy (Průcha 2001) jsme získali popis stylů, které jsme uvedli na začátku kapitoly a teď je krátce popíšeme.

Autokratický (Autoritativní) styl – je styl výchovy typický častým používáním rozkazů, trestů, malým porozuměním pro potřeby a zájmy dítěte a potlačováním jejich iniciativy. Vede k velké závislosti na vychovateli a zvýšené submisivitě, nebo naopak agresivitě

Liberální styl (svobodný, volný) – je styl výchovy, který je charakterizován slabým nebo žádným řízením bez větších požadavků. Vede k malé odpovědnosti, nerespektování skupinových norem, snižuje integraci a organizaci práce ve skupině i efektivitu jejích výsledků.

Demokratický styl – je styl výchovy, který se vyznačuje působením dobrých vzorů, nikoli trestů, porozuměním pro individuální potřeby dětí, podporováním spontánnosti a diskuse. Vede k rozvoji iniciativy a samostatnosti, ale také zodpovědnosti, kázně a respektu k právům ostatních.

3.2. *Výchovné postoje*

Osobnost rodičů, pokud mají funkci primárních vychovatelů dítěte, rozhodujícím způsobem přispívá k utváření sociálního a emocionálního klimatu v rodině. (Matějček, 1992, str. 60)

Nesmíme také zanedbat, že výchovné postoje a celkový vývojový proces se odvíjí od zkušenosti vychovávajícího. Jaké on měl sám dětství, jaký měl vztah k vlastním rodičům a ostatním vychovatelům. Jaký je jeho dosavadní citový i psychosociální vývoj, inteligence, vzdělání, osobní systém hodnot a ideálů. Patří sem i všechny konflikty, napětí a úzkosti, které vychovatel prožívá a jednoznačně tak působí na výchovu dítěte.

3.2.1. *Vhodné výchovné postoje*

Uvedeme v bodech, jak tedy správně působit na dítě. V první řadě je důležité podporovat jeho sebevědomí, dítě potřebuje správný vzor dospělého, který mu věnuje dostatek času. Mít o dítě zájem, o jeho koníčky, kamarády i výsledky ve škole. Podporovat dítě v samostatnosti a učit dítě zodpovědnosti. Dítě potřebuje dostatek lásky, pocit bezpečí, všestranně ho rozvíjet a umožnit mu, aby se bez strachu a bez napětí projevovalo. Pomáhat mu řešit problémy, brát ho vážně a nezesměšňovat ho.

3.2.2. *Nevhodné výchovné postoje*

Podle Z. Matějčka (Matějček 1992) jak jsme uváděli výše, negativně ladění rodiče a nedostatek základních potřeb, které dítě potřebuje, vede k psychické deprivaci dítěte a tím kolísá jeho celkový budoucí vývoj.

Výchova zavrhuje – dítě nechtěné či neplánované může v rodičích vyvolávat nevoli k výchově. Rodičům připomíná nějaký nezdar či hluboké zklamání. Může se také jednat o nesplnění ideálů rodičů a to ve smyslu, že dítě má nějaké duševní či tělesné nedostatky. Dítě bývá často vědomě i neuvědoměle trestáno, omezováno, utlačováno a zaháněno do postoje vzdoru a protestu nebo do pasivity a rezignace.

Opatření pro nápravu se řídí intenzitou obtíží. Prvotní snahou je uchránit dítě, v krajním případě i pomocí orgánu péče o dítě. Vhodná by byla i rodinná terapie či psychoterapie pro nevhodně vybočujícího vychovatele.

Výchova zanedbávající – V dnešní době děti nejsou příliš zatěžovány pracovními úkoly, často bývají ponechány samy sobě. Rodič na ně zkrátka nemá nebo nechce mít čas. Děti jsou zvyklé na volný život, školu vnímají jako nutné zlo, jemuž se snaží uniknout

a zpravidla s úspěchem. Bývalo časté, že děti z nízké socioekonomické úrovně byly velmi zanedbané a to z důvodu negramotných rodičů nebo přistěhovalců. Avšak nízká životní úroveň nemusí vždy znamenat výchovné zanedbávání. Zde je důležité neplést si zanedbanost dítěte s nadáním. Je potřeba dítě doučovat a to spíše z iniciativy školy než se spoléhat na rodiče. Na tyto typy rodin musí často dohlížet orgán péče o dítě.

Výchova rozmazlující – rodiče na své dítě nezdravě citově lpí, přejí si, aby zůstalo stále tak malé a dětsky roztomilé, uklízejí mu všechny překážky z cesty, nekladou na ně žádné nároky, plní mu každé přání a podřizují se jeho náladám. Rodiče tímto chováním ztrácejí přirozenou autoritu a nedodají mu dostatek jistoty a sebedůvěry k soužití s ostatními dětmi i dospělými. Neuvědomují si, že v dítěti budují přílišnou závislost na nich samých.

Výchova příliš úzkostná a příliš protektivní – zde je to podobné jako výše zmíněná výchova, rodiče příliš lpí na dítěti, ochraňují ho a chrání před jakýmkoliv nebezpečím, nedovolí dítěti projevit svou vlastní iniciativu, zabraňují mu poznávat, aby si neublížilo. Tak dítě bývá ve stálé frustraci a omezené od základní psychické potřeby vlastní aktivity. Může se stát agresivním, či si kompenzovat toto omezování v různých „partách“ mimo rodinu. Některé děti ale reagují útlumem aktivity a pasivním podřízením. Děti takto vychovávané bývají tzv. obětními beránky ve škole nebo v partě.

Výchova s přepjatou snahou o dokonalost dítěte (perfekcionismus) – Známe hodně případů, kdy si rodič snaží vyplnit své osobní sny prostřednictvím svých dětí, nebo kdy si přeje, aby dítě pokračovalo v jeho šlépějích. Chce to ale i dítě? Rodiče často přenášejí na dítě svou neuspokojenou touhu po určitých hodnotách, jichž se jim v životě nepodařilo dosáhnout. Dítě se tak stává nástrojem kompenzace jejich vlastní neuspokojenosti. Dítě tak bývá přetěžováno a vede ho k obranným postojům.

Výchova protekční – I tady se rodiče snaží, aby dítě dosáhlo hodnot, které oni považují za výhodné a významné. Tady nezáleží, jakým způsobem tohoto dítě dosáhne, ale že dosáhne a to samozřejmě s jejich pomocí. Nemají problém dělat věci za dítě, odklízejí mu z cesty překážky, zařizují vše za něj a požadují, aby se i ostatní podřídili tomuto zájmu.

3.3. *Výchovné prostředky – Odměny a tresty*

Podle J. Čápa a J. Mareše (Čáp, 2001, str. 252) jsou tyto výchovné prostředky nejběžnější a jsou velmi důležité v procesu výchovy. *Odměna* je působení ať už rodičů, učitelů, vychovatelů, kterým se vyjadřuje kladné hodnocení konkrétního chování nebo jednání a přináší vychovávanému uspokojení některých potřeb, libost a radost. Naproti tomu *Trest* vyjadřuje negativní společenské hodnocení a přináší vychovávanému omezení některých jeho potřeb, nelibost, popřípadě frustraci.

Do běžných druhů odměn patří:

- V první řadě je to jednoznačně úsměv a pochvala projevená rodiči nebo vychovávajícími, následuje projev sympatie, kladného hodnocení, kladného emočního vztahu.
- Děti milují dárky, je jen na rodičích v jaké míře dítě v tomto směru uspokojí.
- Děti silně touží po zážitcích, mají rády akci, a když se něco děje. Například výlet do ZOO, fotbalové utkání, zajímavá společná činnost s dospělým, který má většinou nedostatek času a podobně.

Do běžných druhů trestů patří:

- Fyzické tresty, fyzické trestání je pro dítě velmi ponižující, mnohdy ale bývá přijatelnější než trestání psychické.
- Psychické trestání, to jsou projevy negativních emocí, záporného emočního vztahu (dospělý se zlobí, křičí, vyhrožuje, mračí se, nemluví s dítětem a podobně).

- Potrestání zákazem oblíbené činnosti (jít ven za kamarády, sledovat televizní pořad, účastnit se činnosti oddílu) nebo donucení k neoblíbené činnosti (např. úklidové práce, ve škole mnohonásobné opisování a jiné).

Výchova založená spíše na odměnách má lepší výsledky než výchova užívající převážně trestů. Odměny podporují učení, včetně sociálního učení, které má klíčový význam ve výchově. Naproti tomu účinky trestů lze jen obtížně předvídat. Stejný trest vede u jednoho dítěte k žádoucí nápravě, u druhého k poslušnosti jen navenek při skrytém nesouhlasu, třetí dítě reaguje negativisticky a ve zvýšené míře pokračuje v nežádoucím chování, čtvrté upadá do deprese, ztrácí kladné morální sebehodnocení, jeho činnosti a vývoj se dezorganizuje. Trest má tedy různé účinky – v závislosti na předchozích zkušenostech dítěte, na jeho vlastnostech, na vztahu mezi dospělými a dítětem, na klimatu a situaci, na souhrě mnoha podmínek. Někdy vede trest k pravému opaku toho, čeho měl dosáhnout. (Čáp, 2001, str. 254)

Víceméně je to podobné i u odměn, ne vždy mají odměny jednoznačný účinek. Velmi záleží na individualitě dítěte, na jeho vyspělosti či nevyspělosti. Často bývají efektivnější odměny emoční než odměny morální. Pokud dítě odměňujeme v přemíře materiálně, podporujeme u něj spíše vnější motivace, plní požadavky kvůli odměně, a tlumíme vnitřní motivaci, která vede ke zvědavosti, k potřebě činnosti, radosti z činnosti a také k osvojování si dovedností, zvládání překážek a dosahování cílů.

V experimentech s přerušovaným posilováním odměn Skinner zjistil, že odměna působí silněji, když jí opakujeme občas a ne po každém dílčím správném výkonu. Z praxe potvrdil, že časté odměny zevšední. Také se potvrdilo, že u vyspělejších dětí a mladistvých je pro ně velkou odměnou radost z toho, že něco dokázali, tedy vnitřní zážitek a ne pouze zhodnocení zvenčí. Takto se právě vyvíjí vnitřní motivace, sebedeterminace a celková zralost osobnosti.

Fyzické tresty působí zastrašujícím způsobem vyvolávajícím strach, namísto aby vedly děti k tomu neopakovat nežádoucí způsob chování. Ale zkušenosti z výzkumu ukazují, že strach působí jen omezenou dobu. Potrestané dítě prožívá hlubokou frustraci, ponížení, ublížení, znehodnocení, vztek a touhu po pomstě. Tyto silné emoce často vedou k agresivním projevům, k násilnému chování nebo popřípadě k delikventnímu chování.

Macoby a Martin uvedli ve své publikaci, že fyzickým trestáním vzrůstá agresivita a klesá identifikace s rodiči. Výzkumy prokázaly, že mladiství delikventi, zejména agresivní, byli mnohem častěji trestáni fyzicky než ostatní chlapci. Takovýto dlouhodobý účinek ale nezávisí pouze na fyzickém trestání, ale je s ním spojený i celkový styl výchovy, postoj rodičů, jejich lhostejnost vůči dítěti a jejich agresivní chování mezi všemi členy rodiny navzájem.

Zde se tedy nabízí otázka, jaká forma trestání je tedy adekvátní? Již z dějin je známá metoda přirozených následků: *Je to postup, kdy po nevhodném chování nebo činu následuje něco, co může dítě pochopit jako přirozený a nežádoucí následek toho chování nebo činu, a ne jako projev vychovatelovy libovůle.* (Čáp, 2001, str. 256)

Vedeme dítě k nápravě: *„Udělal jsi nepořádek, uklid' to.“ „Způsobil jsi škodu, musíš ji napravit, pokusit se věci vrátit do původního stavu.“* Avšak míra odčinění by měla odpovídat věku dítěte, jeho fyzickým předpokladům, dovednostem a míře jeho zralosti.

Trest je přijatelný za předpokladu, že dítě z chování dospělého a z jeho emočních projevů chápe: Odsouzení se týká mého konkrétního chování nebo činu, ne mé osoby. Nedošlo ke ztrátě sympatie, lásky, důvěry, pomoci dospělého ve vztahu k dítěti. Dospělý nepovažuje dítě za nenapravitelně špatné. (Čáp, 2001, str. 257).

3.4. Motivace k rodičovství: rodič a prarodič

Marie Vágnerová (Vágnerová 2012) ve své knize popisuje motivaci k rodičovství, my jsme tuto motivaci doplnili o motivaci prarodičů.

Biologická – Rodiče, kteří jsou ve výchově správně citově angažovaní a adekvátně reagují, mají pro psychický vývoj dítěte velký význam. Rodiče děti ovlivňují v mnoha směrech. Je mnoho důvodů proč lidé děti chtějí, ale také jsou mezi námi jedinci, kteří rodičovství oddalují, nebo se ho zcela vzdávají. Jsou různé faktory, které motivaci k rodičovství ovlivňují. Mít potomstvo je vrozená pudová potřeba, avšak intenzita není stejná u každého jedince. Tato potřeba je, stejně tak jako jiné pudové tendence ve značné míře modifikována psychosociálně. To znamená, že ji ovlivňují i další

potřeby, např. potřeba osobního rozvoje a úspěšnosti. Působí na ni i různé společenské faktory, především hodnoty a normy, které daná společnost aktuálně uznává.

Prarodiče, kteří mají svých vlastních dětí více, se rychleji rozhodují, jde-li o péči o další dítě náhradní – souvisí s výše uvedeným, navíc prarodiče, kteří berou do náhradní péče své vnuče (vnučata), k nim mají blízký vztah, jsou to přece děti jejich dětí. Toto pouto může mnohé jak usnadnit (blízkost vztahu, důvěra), tak i zkomplikovat. Prarodiče ke svým dětem pravděpodobně zaujímali jiný výchovný postoj a mohou vzniknout dva extrém – kdy se na jednu stranu dítě absolutně podřídí prarodičům, anebo se naopak prarodiče absolutně podřídí dítěti (z televize vidíme časté případy, kdy vnuče ublíží prarodiči, protože zde chybí úcta ke starším). Najít zlatou střední cestu v takovýchto případech vztahů není lehké.

Děti rodičům mohou přinášet různá uspokojení, ale jejich výchova zároveň vyžaduje, aby se lecčeho vzdali, to znamená, že je mohou i zatěžovat (Vágnerová, 2012, str. 6)

Rozdíl ve výchově dítěte rodiči a prarodiči je v mnoha směrech rozdílný. S. Střelec (Střelec 1992) výchovné působení prarodičů považuje za doplňující a náhradní. Prarodičovskému výchovnému působení je z pravidla vytýkána nedůslednost, přílišná shovívavost a někdy protichůdné působení s výchovnými záměry rodičů.

Nové zážitky a zkušenosti – mohou rodiče obohacovat, zároveň je může stereotypní péče o potomstvo i omezovat a zatěžovat. Také je jisté, že dětství s rodiči je jiné než dětství s prarodiči. Babičky bývají mnohdy moudřejší, zkušenější, opatrnější a pečlivější. Často babičky prožívají se svěřenci jiné věci než se svými dětmi a naopak.

Zdroj citové odezvy – děti přijímají lásku svých rodičů a oplácejí ji. Vztah s dítětem je spolehlivý a jistý, přinejmenším po dobu jeho dětství. Také ale může být dítě chápáno jako překážka naplnění jiných vztahů, ať už partnerských či přátelských. Může lidi spojovat ale i rozdělovat. Manželství nebývá vždy procházkou v růžové zahradě, muž někdy bývá despotický, nevděčný, neváží si své ženy, je necitelný. Tím pádem babička ve svém vnučeti vidí oporu, nezkaženost. Vnuče dává babičce lásku a vděčnost.

Potřeba seberealizace – schopnost mít potomstvo potvrzuje normalitu dospělého člověka na biologické i psychosociální úrovni. Náhradní rodičovství může být projevem

seberealizace a naplnění určité představy, ale může tuto potřebu saturovat i jinak. Přijetím opuštěného dítěte prokazuje člověk svůj altruismus. Jeho seberealizace spočívá v tomto případě v péči, kterou je ochoten věnovat dítěti, o něž se vlastní rodiče nemohou nebo nechtějí starat. I toto je pozice společensky ceněná. Také může pěstounská péče fungovat jako takový protipól nefunkčního vztahu.

Smysl existence – dítě může přispívat k pocitu naplnění života rodičů a potvrzení vlastní hodnoty. Rodičovství naplňuje jejich život někdy dokonce v takové míře, že po odchodu dospělých potomků z domova cítí prázdnotu a mají obtíže s hledáním nového smyslu, jenž by měl rovnocennou hodnotu. I náhradní rodiče prožívají uspokojení ze svého díla, jak říká jedna pěstounka: „*Děti jsou dar a starat se o dítě je to nejkrásnější, co jsem zažila*“. Často může mít jejich úspěch větší hodnotu, protože splnili nelehký úkol – přijaté dítě může být znevýhodněné, může mít negativní zkušenosti, které nelze vždy tak snadno odstranit. Z pohledu babičky může mít pěstounská péče velký význam. Dospělé děti se jí rozutečou do světa, zakládají si vlastní rodiny a babička se může cítit opuštěná.

Pokračování života svých rodičů – dítě funguje jako potvrzení jejich kontinuity. V potomstvu přežívají jejich vlastnosti, tělesná podoba, tradice, hodnoty a zvyklosti, které mohou být předávány dalším generacím. I přesto že v náhradní péči rodiče dětem předávají jen své názory, hodnoty a postoje, tak jde o důležité pokračování jejich symbolické existence. Zde také hrají určitou roli geny, zde jejich úloha může být nadhodnocena, protože ve výchově a obzvláště v raném věku se dá u dítěte hodně změnit. Kolikrát babičky, pro jejich zkušenost, moudrost či vyzrálost, bývají lepšími vychovateli než vlastní rodiče.

Hodnota dítěte – je dána množstvím lásky a trpělivostí (pra)rodičů při výchově, čím více se cítí dítě milováno, tím vyrovnanější osobnost z něj může vyrůst.

Požadavky a očekávání – v případě vlastní rodiny nejsou nereálná, prarodiče obvykle své vnouče již znají a vědí, co od něj mohou očekávat a co od něj mohou požadovat, stejně tak i dítě není stresováno požadavky a očekáváním ze stran prarodičů. Často prarodičům jde hlavně o to, aby dítě bylo zaopatřeno.

Praktická část

---

4. Cíl práce

Cílem této práce je zjistit rozdíly mezi výchovou v klasickém modelu rodiny a modelem, kde výchovu přebírají prarodiče; dopady této výchovy zvláště na duševní vývoj dětí a jejich celkový život.

4.1. Výzkumný problém

Jak probíhá výchova prarodiči, její důvody, úskalí a naopak pozitivní přínosy nejen pro vychovávané děti, ale i pro jejich rodiče a v neposlední řadě i pro prarodiče, kteří se ujmou role vychovatele.

4.2. Výzkumný soubor

Ve výzkumu budeme hovořit s prarodiči, kteří mají svá vnoučata v pěstounské péči a s dětmi, které jsou/byly vychovávány prarodiči. Cíl máme stanovený. Zjistit rozdíl mezi výchovou rodiči a prarodiči a také ukázat jaké procesy se dějí v náhradní rodinné péči.

Níže uvádíme tabulku, která nám stručně popíše strukturu rodin, se kterými vedeme rozhovory. Viz tabulka: Struktura rodiny 1.

Struktura rodin							
kazuistiky							
	1	2	3	4	5	6	7
Rodič - matka							
Jméno	Milada	Lucie	Eva	Lenka	Marie	Marcela	Monika
Věk	31	65	1962 - 2005	1986 - 2013	1939 - 2012	44	48
Vzdělání	nedokončené středoškolské vzdělání	nedokončené středoškolské vzdělání	vysokoškolské	nedokončené vyučení	Odborné vyučení	základní	Odborné vyučení
Příjmy	žije na sociální podpoře	důchod	nejsou	nejsou	nejsou	žije na sociální podpoře	neví se
Bydliště	Sídliště České Budějovice	Vesnice	Předměstí Českých Budějovic	Sídliště České Budějovice	poslední uvedené Klatovy - fara	Soběslav	České Budějovice
Prarodič							
Jméno	Magda	Antonie	Eva	Marie	Marie	nezjištěno	Anna
Věk	64	o 50 let starší než vnouče	73	60	o 59 let starší než vnouče	-	62
Vzdělání	středoškolské	čtyři třídy základní školy	vysokoškolské	středoškolské	asi 2 třídy základní školy	-	základní
Příjmy	důchod	nejsou	důchod	pracovní úřad	-	-	důchod
Bydliště	Sídliště České Budějovice	vesnice	Předměstí Českých Budějovic	Centrum České Budějovice	Veselí nad Lužnicí	-	Menší město jihočeský kraj
Dítě							
Jméno	Petr	Jana	David	Lukáš	Jiří	David	Anetka
Věk	13	45	16	11	59	24	17
Vzdělání	studium základní školy	středoškolské	studium gymnázia	studium základní školy	Odborné vyučení	Odborné vyučení	studium střední školy
Bydliště	Sídliště České Budějovice	Menší město jihočeský kraj	Předměstí Českých Budějovic	Centrum České Budějovice	Veselí nad Lužnicí	neví se	Menší město jihočeský kraj

Zdroj: vlastní

4.3. Výzkumné otázky

Dle zadaného cíle se chceme dovědět a zjistit:

- Důvod převzetí dítěte do PP aneb proč se prarodiče stávají rodiči?
- Výchovné postoje rodičů/ prarodičů?

- Jaký je styl výchovy prarodičů?
- Jaké je dítě v péči prarodičů?
- Jaký je rozdíl mezi výchovou rodiči a prarodiči? (zaměřeno na prarodiče).
- Jak ovlivnila nebo ovlivňuje dítě výchova prarodiči?

4.4. Metodika

Kvalitativní výzkum bude proveden na sedmi kazuistikách. Pomocí rozhovoru budeme klást polo strukturované otázky a analyzovat bez předsudků a domněnek. Rozhovor bude probíhat v domácím prostředí zkoumaného. A to z důvodu většího pohodlí a uvolnění tázaného. Rozhovor rozdělíme do několika částí, abychom nezahltili zkoumaného a plně se soustředil na otázky a odpovědi, na které bude odpovídat.

- I. Jaká byla primární rodina rodičů dítěte?
- II. Jak probíhalo dětství dítěte?
- III. Průběh života matky, otce i dítěte?
- IV. Kdy prarodiče zažádali o pěstounskou péči? Proč nežádali dříve nebo vůbec?
- V. Jak zvládá dítě školu?. Jak poznamenalo dítě nezájem rodičů? Jak je na tom dítě v současné době?
- VI. Jak pěstounskou péči hodnotí prarodiče?
- VII. Shrnutí

5 Výsledky kvalitativního výzkumu

5.1. Případová studie 1 – Milada matka (31 let) Petr syn (13 let)

1. Nukleární rodina

Tento příběh bude zaměřen na Miladu, a jejího staršího syna Petra, kterého má v pěstounské péči její matka Magda.

Paní Magda, babička Petra, porodila svou dceru Miladu celkem bez problémů, byla její čtvrtá a nejmladší dcera. Milada měla tři starší sestry. Bohužel nejstarší sestru neměla možnost poznat, protože umřela před nástupem do základní školy a to Milada ještě nebyla na světě. Paní Magda své dcery vychovávala víceméně sama, manžel byl často pracovně mimo domov. Matka i otec pocházeli s úplné rodiny, o dcery se matka starala zodpovědně a s velkou láskou.

Milada už jako dítě byla velmi nemocná, od tří měsíců byla v nemocnici v Motole s těžkou srdeční vadou, zde prodělala operaci, která se opakovala ve třech letech. Tenkrát rodiče nemohli běžně trávit čas s dětmi v nemocnici, a proto rodiče navštěvovali dceru, jak se dalo. Tato velká péče se však podepsala na starší sestře Milady, Janě, která byla o 2,5 roku starší a velmi na ni žárlila. Trápila se skutečností, že se většina času točí kolem Milady. Čas plynul, ale nevole mezi sestrami se nelepšila, spíše se horšila.

Milada byla od svých 11 let, kdy začala vospívat, takzvaně „statná dívka“ Jak říká babička Magda, *pomamila se*, to však přišlo velmi vhod Janě, které se do ní neustále navážela a zesměšňovala jí. Často jí nazývala „buřte“ a takovými podobnými osloveními. Milada ze své postavy byla velmi nešťastná, trpěla nízkým sebevědomím. Magda vůbec netušila, že se něco takového v její rodině děje. To jí Milada řekla až po několika letech. Také v tu dobu měla Magda 3 práce, aby všechny uživila. Jak sama Magda přiznává „nebyl příliš čas sledovat co se děje kolem“. Obě dívky bydlely společně s rodiči v bytě, kde každá měla svůj pokoj, Jana ještě navíc s manželem a dcerkou. Nejstarší sestra Radka se osamostatnila a žila se svou vlastní rodinou ve svém bytě blízko Berouna.

Když Milada v 15 letech nastoupila na obchodní akademii zde v Českých Budějovicích, podlehla drogám. A to jak vypovídá babička, z důvodu zhubnutí. Tuto skvělou radu jí dala kamarádka ze třídy. Milada neváhala a začala užívat pervitin, jako by se nejednalo o drogy, návykovou látku. Magda na tuto skutečnost přišla velmi brzy, ani ne rok od začátku užívání. Má kamarádku, která měla zkušenosti v tomto směru se svým synem. Vyprávěla jí, že Milada hodně spí, rapidně zhubla a je protivná. Obě se shodly, že to není v pořádku tak Miladu dovedla do K-centra, kde se vše potvrdilo a následně řešilo. Psycholog potvrdil prognózu, která je nám už známá, starší sestra Jana byla příčinou selhání Milady a jejího úprku k drogám. Zkrátka chtěla zhubnout. Psycholog Magdě poradil, spíše apeloval na to, aby se Jana s rodinou přestěhovala jinam, jinak se Miladin stav nezlepší. Bohužel tato možnost nepřipadala v úvahu. Jana s rodinou by neměla kam jít.

Když bylo Miladě 17 let, prodělala trombózu, ležela měsíc v nemocnici, kam jí chodil navštěvovat její kamarád se svým bratrancem. Miladě se kamarádův bratranec Bohouš (24 let) líbil. Slovo dalo slovo a ani ne po roce Milada otěhotněla. Školu už nedodělala. V tu dobu byla Milada už „čistá“. Rodinu neplánovali, ale za to naplánovali svatbu, kterou přítel pár dní před oddáním zrušil s tvrzením, že ani neví, zda je dítě jeho. Zazmatkoval. Miladu to tenkrát hodně zlomilo (byla ve 3 měsíci těhotenství), a i přesto, že Bohouš 3 dny před obřadem přišel a omlouval se jí, že udělal hloupost, Milada ho zpět nevezala.

Porod měla Milada těžký a komplikovaný, malého Petra vyndávali vysokými kleštěmi, přesto se narodil zdravý. Milada stále obývala pokoj u rodičů, teď i se svým synkem.

2. *Rané dětství*

Petříkovi bylo 6 týdnů, když se jeho matka s otcem sešli u soudu kvůli vyrovnání a výživnému. Tam otcí jedna ze sociálních pracovníků hodně vyčínila, až ho zlomila natolik, že se otec vrátil k Miladě a Petříkovi. Pokusili se spolu žít, ale když Milada po druhé otěhotněla, Bohouš se opět rozohnil a Miladě ublížil slovy „já nebudu živit dalšího parchanta“. Donutil Miladu k umělému přerušení těhotenství, a to vztahu vůbec nepomohlo. Když byl Petříkovi necelý rok, otec je opustil.

Babička byla pro Petříka druhá máma, Miladě bývávalo často zle a babička vstávala v noci k chlapci, krmila ho a pečovala o něj. Petřík si vytvořil k babičce velmi

blízký vztah, to popíše v příběhu později. Milada neměla na partnery štěstí. Jak říkala babička: *všichni byli vyžírkové natož, aby pracovali, váleli se tady u nás v bytě a snaha žádná*. Jen pro ilustraci popíše jednoho z Miladiných partnerů, se kterým žila něco kolem půl roku. Když byl Petříkovi rok, Milada si našla partnera, který s nimi žil v bytě jejich rodičů. Samozřejmě partner nepracoval a to se babičce nelíbilo, proto nelenila a našla mu práci hlídače jednoho objektu tady v Českých Budějovicích. U tohoto objektu se nacházelo malé stavení, byt typu 1+1, který mohli využít k bydlení, ale museli si ho upravit a zařídit. Když se Milada jednoho dne vracela do „svého nového“ bydliště, našla partnera v choulostivé situaci s jinou ženou. Okamžitě se s ním rozešla. Situaci nesla špatně a tak se rozhodla na čas odjet k nejstarší sestře Radce, která bydlela u Berouna. Za čas si tam Milada (20) našla partnera Roberta (24), babička s dědou jim zařídili byt dva + jedna, a vše nasvědčovalo, že konečně bude Milada šťastná a bude mít spokojenou rodinu. Babička do města jezdila navštěvovat obě dcery, v pátek navštívila Radku, Miladu v sobotu a v neděli odjížděla zpátky do Budějovic. V té době bylo Petříkovi mezi tři a půl roku a Magda vypráví: *Vždycky když jsem k nim jela, nakoupila jsem jim jídlo, protože smrděli korunou, Petřík miloval jogurty, tak jsem mu je nakoupila na celý týden. Petřík nelenil, přistrčil si židli k lednici, a ne jenom že vyjedl celou ledničku, ale otevřel si všechny jogurty a do každého dal lžičku, aby mu je nikdo nesnědl. To jsem nezažila, aby tříleté dítě takhle přemýšlelo*.

Babičku Milada s partnerem a s Petříkem vozili na vlak. Téměř pravidelně Petřík nastoupil s babičkou do vlaku a ta ho už zpátky ven nedostala. Petřík se nikdy necítil v novém místě bydliště jako doma a chtěl s babičkou domů. Magda k tomu dodává: *„a tak jsem si Petříka v bačkůrkách odvezla do Budějovic“*. Miladě očividně nevadilo, že Petřík není s ní. Býval u babičky i 14 dní, než ho zase odvezla zpátky. U matky vydržel víkend a už zase chtěl k babičce. Babička s dědou stále pracovali, a tak si Petříka předávali ve dveřích, ale snažili se fungovat tak, aby Petřík nestrádal. Petřík byl na babičku velmi fixovaný a byl s ní rád. Bylo to hodné dítě. Většinou si všichni hráli, televizi pouštěli minimálně, snažili se Petříkovi věnovat.

3. *Další průběh*

Vraťme se k Miladě do Berouna. Za krátký čas Miladin partner začal hodně pít a užívat drogy, vodil si domů jiné ženy a žádal po Miladě skupinový sex. To samozřejmě Milada neustála, odjela do Budějovic, kde onemocněla a strávila nějaký čas u rodičů. Když jela zpátky domů, Robert měl v bytě už nastěhovanou jinou ženu a Miladiny věci

byly naházené před dveřmi a u půdy. Odstěhovala se ke kamarádce, kterou si za čas strávený tam našla. Domů k rodičům již jít nechtěla, důvod byl jasný. V bytě rodičů opět bydlela Jana. Babička vypráví, že „Milada řešila své problémy alkoholem.“ Rodiče jí tedy alespoň pomohli se přestěhovat. Kamarádka ale pro Miladu nebyla příliš dobrý příklad. Žila sama se dvěma dětmi a hodně pila. Petřík, tehdy tří letý, žil s matkou, její kamarádkou a jejími dvěma dětmi. Jak vypráví babička: *Děti se tam staraly víceméně samy o sebe.* Milada samozřejmě s kamarádkou hodně pila a o Petříka příliš nejevila zájem. Jednou Miladina kamarádka volala babičce a opilá jí říkala do telefonu, že Petřík běhá venku v bačkůrkách a kde je Milada, neví. Babička si tedy pro Petříka dojela a od té doby je už u nich.

Babička se časem dozvěděla, že Milada opět začala „fetovat“ a je na tom bídne. Pak se Milada na čas odmlčela, nikdo nevěděl, kde je, jestli žije, co zkrátka s ní je. Babička byla hrůzou bez sebe. Jak říká: „Bylo to dítě s velkou láskou opečovávané, jen aby si neublížilo.“ A teď neví kde je. Uběhly asi dva roky a Milada se ozvala z Francie. Babičce řekla, že s drogami chtěla skončit, tak se rozhodla pro práci v zahraničí. Nějaký čas pobývala v Německu, pak se přesunula do Francie. Tam se vdala za muže z Tuniska, který jí samozřejmě hned utekl, protože mu šlo jen o občanství. To už domů volala skoro každý den, bylo jí smutno a ptala se i na Petříka. Časem se ze zahraničí vrátila a zůstala v Praze, kde pobývala asi 2 roky. Mezitím Petřík nastoupil do předškolní třídy. Babička neměla jednoduché Petříka do školky dostat, nebyl u nich hlášený, a o to bylo vše složitější, naštěstí měla známé, kteří ji pomohli. K zápisu do první třídy, šel Petřík taky tady v Budějovicích, Milada se objevila v den zápisu, poté zase odjela zpátky do Prahy. V tu dobu Petřík matku viděl asi po třech letech, a jak říká babička: *Petřík matku miluje, je to prostě jeho máma.*

Po nějaké době si Milada našla v Praze partnera, se kterým po krátké době otěhotněla. V průběhu těhotenství jela navštívit rodiče a Petříka do Budějovic a už se do Prahy nevrátila. Udělalo se jí špatně a paní doktorka jí zpátky zkrátka nepustila. Do porodu zůstala už v Budějovicích. Dnes mají již tři roční dcerku Lucinku. Když se Lucinka narodila, Petříkovi už bylo deset let. Milada s otcem Lucinky už není. Nic se o něm neví, ale prý je ve vězení.

Babička a dědeček z otcovy strany se o vnuka nikdy nezajímali. Byli skeptičtí, a nevěřili, že Petřík je jeho syn. Pak když Petříka viděli, uznali, že je celý otec, přesto se nijak na výchově nepodíleli. Babička Magda jim Petříka vozila na Včelnou, kde bydleli,

aby ho alespoň viděli. Snažila se udržet rodinu, to se ale nedařilo. Babička Magda je zvala i na narozeniny Petříka. Rodiče Petříkova otce se rozvedli. Babička si pronajala byt kousek od místa, kde Petřík bydlí. A tak ji Petřík může vídat častěji. Dalo by se říct, že jí Petřík sám často vyhledává, i přesto, že se babička o něho nikdy moc nezajímala.

4. *Pěstounská péče*

Zákonní zástupci byli babička s dědou od roku 2008, ale nikdy nedostávali na Jiříka peníze. Babička zažádala o pěstounskou péči teprve před rokem. Její vysvětlení je pochopitelné. Stále doufala a čekala, že si Milada vezme Petříka (13let) zpátky a budou fungovat jako rodina. Nakonec Milada sama navrhla, aby si babička vzala Petříka do pěstounské péče a důvodem bylo předejít ústavní péči. Milada si v minulosti brala hodně půjček, které nesplácela a u poslední uvedla falešné zaměstnání, za což byla trestně stíhaná za podvod. Nastoupila k pěti měsícům výkonu trestu. Kdyby Petřík nebyl v pěstounské péči, pravděpodobně by ho umístili do ústavní péče. Nyní babička na Petříka pobírá dávky a může pokrýt veškeré jeho výdaje. S penězi však nikdy prarodiče neměli problémy.

5. *Petříkova školní léta a současnost*

Petříkovi to ve škole moc nejde, špatně se učí i přesto, že se mu babička hodně věnuje. Snaží se ho připravovat, dělá s ním úkoly a nic nezanedbává, sama je velmi inteligentní a nemá s výukou problém.

Petřík má diagnózu ADHD (porucha pozornosti s hyperaktivitou). Časem se u něj projevila i agresivita, to se dá přikládat k nedostatku lásky matky a otce. Bývá zlý i na babičku a dědu. Při záchvatu vzteku vždycky říká, že ho nikdo nechce, samozřejmě tím myslí matku a otce.

Petříkovi je 13 let a teď, víc než kdy dřív říká, jak mu matka s otcem chybí. Rád by je vídal a byl s nimi. Je ve věku, kdy oba tolik potřebuje.

Jak jsem uváděla, babička se často stará i o Lucinku, se kterou má Petřík dobrý vztah. Jsou od sebe o deset let, ale vnímá jí hezky. Je to jeho malá sestřička. Petříka baví sport, rád hraje florbal, 2x týdně chodí na tréninky.

Milada žije na podporách a zdraví má chatrné, pravděpodobně následky z užívání drog a nadměrného pití alkoholu. Lucinku má ve své péči. Rodiče jí také hodně pomáhají finančně. Babička často Miladě volá a vypráví jí, jak se Petříkovi daří, aby o něm věděla, a také se s ní radí. Babička tvrdí, že je stará a ráda uslyší názor mladého člověka. *Milada je však pruděrnější než já*, směje se babička.

Babička tvrdí, že by si Petříka Milada vzala zpátky, ale kvůli špatnému zdravotnímu stavu a způsobu života, nemůže, sotva zvládá péči o Lucinku. S péčí o Petříka nesouhlasí ani její nový partner, který když zjistí, že měl Petřík svůj „agresivní záchvat“ nechce, aby k nim chodil.

6. *Petříkův otec*

Petříkův otec má novou partnerku, se kterou má dceru. Tu Petřík viděl pouze na fotce. Otec nejeví o Petříka zájem. Babičce tvrdí, že nemá čas a vzít si ho nemůže, protože ho nemá ráda jeho současná partnerka. S Petříkem občas komunikuje prostřednictvím sociální sítě facebook.

7. *Hodnocení PP prarodiči*

Babička byla svou maminkou vychovávána tak, že každý problém se dá vyřešit a každé dítě vychovat. Petříka si vzala do péče, protože by byl zanedbávaný a to si nepřála. S dědou to považují za samozřejmost. Životy svých dospělých dcer už příliš ovlivnit nemohou, ale o vnučata se starat mohou. Snaží se ze všech sil, aby děti byly spokojené a netrpěly. Petříka v žádném případě nerozmazluje, je rázná. Ale čím je starší, tím víc začíná babičce odmlouvat. Jako autoritu jí příliš nevnímá, přesto po delších dohadách poslechne. Zkrátka se začíná bouřit. Také si babička posteskla, že Petřík nevidí, že ho babička i děda mají rádi a jsou tu pro něj a ostatní vnučata. Jeho smutek je teď pravděpodobně silnější než fakt, že prarodiče ho z celého srdce milují.

8. *Shrnutí*

Z tohoto příběhu můžeme silně vycítit, jak moc Petr nezájmem jeho rodičů trpí. A jak moc ho vše poznamenalo. On sám ví, že tu rodiče jsou, že bydlí kousek. Že mají další děti, které mají v péči a on sám je u babičky a dědy bez rodičů. S touto rodinou se občas vídám a myslím si, že je Petr u babičky spokojený, přesto je zmatený a nechápe, proč on nemůže být s mámou. Dítě si samo utváří svou identitu, ale je pro něj velmi

těžké se vyrovnat s tím, že matka žije, je blízko a přesto nemá velký zájem. Prarodiče se velmi snaží a to už od narození Petra, bohužel v tomto případě nikdy nenahradí plnohodnotnou péči a lásku rodičů, kterou by Petřík tak potřeboval k úplnému štěstí a spokojenosti.

5.2. Případová studie 2 – Lucie matka (65 let), dcera Jana (45 let)

1. Nukleární rodina

Jana se narodila jako druhé dítě. Porod byl předčasný (v osmém měsíci) a komplikovaný. Dítě mělo dle lékařů velmi malou šanci na přežití, nakonec ale vše zvládlo. Matka pocházela z úplné rodiny, měla ještě bratra a dvě sestry. (Vy)studovala střední školu se zaměřením na obchod. Studium však přerušila těsně před maturitou a nemá ji dodnes. Otec pocházel také z úplné rodiny. Měl dalších 6 sourozenců. Vyučil se zámečnickem. Rodiče Jany se seznámili v bydlišti matky na Moravě, kde otec pobýval na brigádě v rámci své základní vojenské služby. Po otěhotnění matky se vzali. V rozmezí dvou let se jim narodil syn Petr a dcera Jana.

V době druhého těhotenství (možná ještě před ním) matka začala nový vztah. Ve věku jeden a půl roku malé Jany se matka radikálně rozhodla pro rozvod a odmítla nadále pečovat o dceru. Matka se podruhé vdala, s druhým mužem měla další dvě dcery, přičemž pečovala o syna z prvního manželství. Toto druhé manželství trvá dodnes. Otec byl dlouho sám. Janu v den rozchodu odnesl ke své matce, která o ni pečovala až do dospělosti. Měl několik známostí, znovu se oženil v roce, kdy bylo Janě 11 let, do nové rodiny si ji však nikdy nevzal. Vyrůstala dál u babičky. Otcova manželka měla v péči o rok starší dceru, ta s nimi ve společné domácnosti žila.

2. Rané dětství

V raném dětství bydlela Jana s bratrem a rodiči v panelovém bytě, otec v té době pracoval jako lesní dělník. Po rozvodu cestoval po celém světě jako montážní dělník. Doma pobýval velmi sporadicky. Jana byla v té době již výhradně v péči své babičky. Během několika prvních málo let u babičky pobývali ještě někteří otcovi sourozenci,

takže vzpomínky na rané dětství pro Janu jsou ve znamení svateb a většího množství dospělých lidí kolem sebe.

Babička i s dědečkem pracovali v živočišné výrobě. Z dnešního pohledu byla jejich situace velmi složitá. Pracovní dobu měli nepravidelnou, ale aktivně jim pomáhaly nejmladší děti v rámci svých možností (všichni byli také již zaměstnaní).

Přestože Jana navštěvovala jesle, byla často nemocná a péče o ni byla mnohdy velmi náročná. Navíc v době (jednoho a půl roku), kdy ji otec ke svým rodičům přinesl, dosud nechodila. Očividně byla, co se týče výchovy, zanedbaná.

3. *Dětství a dospívání*

Jana reagovala poměrně s klidem na mnohé změny ve svém životě. Naprosto bez problémů se aklimatizovala do „nové“ rodiny a ani jednou po matce nezaplakala. Byla tiché, klidné dítě. Díky babiččině lásce a péči všech členů nové domácnosti ze zanedbaného batolete vyrostla dívka s bohatou fantazií, která si dokázala celé hodiny vyhrát sama se sebou. Rodinné zázemí u prarodičů byla pro ni bezpečná zóna, jakmile se ocitla v jiném prostředí (v jeslích, v MŠ), byla bázlivá a vystrašená. Na tuto dobu se váže jedna velmi dramatická vzpomínka. V rámci branného cvičení sestoupaly všechny děti s učitelkami v MŠ do sklepa. Jana dostala hysterický záchvat a do sklepa nakonec nedošla. Učitelky zavolaly babičku, která si děvčátko převzala a odnesla ji do bezpečí – domů. Teprve tam se dítě uklidnilo.

Jana se nikdy nezařadila do kolektivu. Po celou dobu školní docházky se držela stranou, spíše se snažila být „neviditelná“. Vystačila si sama se sebou. Bohužel její povaha nahrávala dětem, které měly sklon k šikanování druhých. Poměrně často se během školních let řešily vyhocené situace, kdy jejího podlomeného zdraví a následných zdravotních komplikací (byla stále často nemocná a navíc ještě v jeslích se zjistilo, že nedoslýchá a ve druhé třídě ZŠ začala nosit i brýle) zneužívaly jiné děti k fyzické i psychické šikaně.

Na střední škole již bylo vše zdánlivě jednodušší, s psychickou šikanou si poradila, k fyzické nedocházelo. Jana byla průměrná studentka. Za její průměrností však stála vysoká soustředěnost při vyučování kvůli nedoslýchavosti (i když nosila naslouchadla), za což si vysloužila nelichotivou přezdívku „šprt“. Mnohé známky měla

doslova vydřené. Naštěstí Jana byla milovnice knih a dokázala se věnovat samostudiu a tím držet krok s ostatními spolužáky. Láska ke knihám ji neopustila dodnes.

4. *Pěstounská péče*

Oficiálně do pěstounské péče prarodičů nebyla Jana nikdy svěřena. Přestože to bylo babičce několikrát ze strany sociálních úřadů navrženo, odmítala to. Doufala, že se otec Jany brzy znovu ožení a vezme si dceru do nové rodiny. To se však nikdy nestalo.

Matka platila na Janu výživné 200 Kč, tyto peníze babička odkládala Janě na vkladní knížku, kterou jí v dospělosti předala. S matkou se Jana vůbec nestýkala, přestože bydlely obě v jedné vesnici. Zákaz styku měli i malí sourozenci, i z matčiny vůle.

Otec se na výchově Jany nijak nepodílel. Ani nepřispíval pravidelnými částkami, dokonce i příspěvek na dítě si nechával. Na druhou stranu vozil dárky ze svých pracovních cest. V době, kdy Jana studovala na gymnáziu, jí koupil nábytek do pokoje. Sem tam vypomohl větší investicí. Otcovu novou rodinu Jana navštěvovala velmi sporadicky. Občas ji vzali na společnou dovolenou, což bylo spíše na škodu, protože silně cítila, že do „jejich“ rodiny nezapadá a těšila se na návrat domů, k babičce.

Babička byla velmi dominantní žena. „Vládla“ pevnou rukou své početné domácnosti a stejně tak „ovládala“ i Janinu výchovu. Jana se z vděčnosti nevzpírala. Babiččina výchova byla plná lásky a (někdy i nadměrné) láskyplné péče. Vše však bylo konáno s dobrou vůlí a s vírou, že Janě pomáhá. Důsledky nadměrné ochrany a péče se u Jany projevily v dospělosti, kdy mnohé situace pro ni byly nové a musela se naučit se s nimi vypořádat. Dlužno dodat, že vše zvládla se ctí.

5. *Vztahy*

Jana byla uzavřená a sama neuzavírala nové vztahy ani přátelství. Přesto měla několik kamarádek, zvláště na prvním stupni ZŠ. Později už se naučila žít spíše samotářský život, který babička hojně podporovala v dobré víře, že ji tak uchrání od nástrah světa. Jana nechodila mimo školu ven. Veškerý volný čas trávila v domě a na velké zahradě u babičky.

Ani na gymnáziu neměla výrazně blízké kamarádky, nicméně až na výjimky vycházela se všemi spolužáky poměrně dobře. Dokonce došlo k situaci, kdy se k šikaně snížil profesor anglického jazyka. Ten zneužíval její nedoslýchavosti a potíží odposlouchat anglicky mluvící na páskách magnetofonu, za což vyhrožoval známkou čtyři z anglického jazyka. Jana se průměr známek snažila vyrovnat domácími úkoly a dobrovolným zkoušením u tabule, které zvládala. Situace se vyhrotila před koncem školního roku, kdy učitel odmítal Janu zkoušet u tabule, aby si mohla známky vylepšit. Spolužáci na tuto situaci reagovali „stávkou“, kdy učitel Janu několikrát vyvolat musel, neboť byla jediná, kdo se hlásil. Díky pomoci spolužáků, k nelibosti profesora Jana zůstala na známce tři z anglického jazyka.

Vztahy uvnitř rodiny byly komplikované. Byly období, kdy Jana nazývala babičku maminkou, protože to slyšela od ostatních kolem sebe. Babička ji důsledně učila nazývat ji babičkou. Až v období těsně před smrtí, kdy babička pobývala u Jany v její rodině, už mohla Jana bez námitek říkat „maminko“. Dědeček se držel „mimo dění“ a na výchově Jany se nijak nepodílel. Naopak se nechával unést žárlivostí a často to dával Janě najevo (vzal jí řízek z talíře, když babička nebyla u stolu a vyhrožoval, že jí ublíží, když něco řekne, nebo dal Janě facku, když byli doma sami, křičel na ní, ať „táhne“ k tátovi, apod.). Tyto situace byly však méně časté a vcelku se dalo vedle dědečka „být“.

Otcovi sourozenci, Janiny tety a strýcové, měli své rodiny a Janu vnímali jako člena babiččiny domácnosti při pravidelných rodinných setkáních. Nicméně všichni bydleli blíže či dále v jiných městech a tak nějak automaticky se předpokládalo, že Jana se o staroušky postará na konci jejich života, že ona se neodstěhuje.

Matku Jana vídala velmi sporadicky, ale nehlásila se k ní. Byly si navzájem cizí. S otcem se vídala při jeho občasných návratech z pracovních cest, po jeho svatbě

několikrát do roka. S otcovou ženou byl vztah neutrální, přednost měla vlastní dcera, Jana její dcera nebyla.

Naprosto úžasný a velmi blízký měla Jana vztah se svou „tchýní“, která ji přijala jako svou milovanou dceru (měla čtyři syny a jediná dcera jí zemřela v dětském věku). Tchán zemřel dřív, než poznala manžela.

6. *Vlastní život*

Jana se brzy vdala. S manželem se poznala v necelých šestnácti letech na silvestrovském večírku, kam ji „přinutil“ jít otec, který v té době vlastnil restauraci ve stejné vesnici, kde bydlela. Vzali se brzy po maturitě. Téměř ve dvaceti porodila dceru, o dva roky později syna.

V prvním roce manželství bydleli v jejím pokojíčku u babičky. Soužití nebylo ideální a skončilo „vyhazovem“ od dědečka. Naštěstí se jim podařilo rychle sehnat byt v místě a z porodnice s prvním miminkem se již vraceli „do svého“. Vztahy se tímto poměrně dobře stabilizovaly a k větším konfliktům s dědečkem již nedocházelo. Naopak – po letech v době těsně před jeho smrtí si spoustu věcí „vyříkali“ a ujasnili a jejich vztah se upravil.

Manželství bylo od začátku méně než „víkendové“. Manžel byl doma velmi málo, protože pracoval jako řidič MKD (podobnost s otcem Jany). Samotářské povaze Jany to nicméně velmi vyhovovalo. Když bylo dětem pět a dva a půl roku, přestěhovali se do skoro dostavěného domečku.

V několika dalších letech se Jana léčila ambulantně s depresemi.

Když bylo dětem 12 a deset let, přibyl do rodiny další sourozenec, holčička. V té době již byla naživu jen Janina babička. Ta se navíc přestěhovala ve stejné době k Janě, protože péči o dům, zahradu a malinké hospodářství již nezvládala. Poslední čtyři roky babička tedy strávila v péči své vnučky, kterou de facto vychovala sama a na své náklady. Jana to cítila tak, že má babičce co oplácet.

Po babiččině smrti se Jana i s rodinou přestěhovala do městečka blízko Českých Budějovic, kde měli všichni lepší možnosti pracovního uplatnění. Některé tetičky a strýčkové dodnes neskousli fakt, že i Jana se odstěhovala z vesnice, kde všichni prožili dětství.

Jana je nyní podnikatelkou v oblasti wellness a vede si poměrně dobře. Manžel pracuje jako řidič v Rakousku a jezdí domů pravidelně na všechny víkendy. Starší dcera se vdala a čeká druhé miminko. Syn pracuje v krajském městě a stoupá po kariérním žebříčku. Nejmladší dcera navštěvuje ZŠ. Žijí celkem aktivním a spokojeným životním stylem.

7. *Současné hodnocení z pohledu Jany*

Babička vychovávala Janu jako princeznu ve skleněném zámku. Zkušenosti Jana získávala v průběhu života díky různým životním situacím. Výhodou se ukázala Janina schopnost vystačit si sama – spoléhat jen na sebe, nevzdávat se a vše důkladně promyslet. Babiččina obrovská láska je dosud Janiným „majákem“ v pouti životem a v mnohých situacích jí pomáhá.

Vztahy s lidmi jsou vcelku uspokojivé. Přestože čas od času bojuje Jana se sklony k depresím, vždy si vzpomene na psychoterapii před lety a praktikuje naučená cvičení, díky kterým svůj stav zvládá a nemusí vyhledat lékařskou pomoc. Největším problémem v těžších obdobích bývá její strach z lidí. Strach z komunikace s lidmi. Paradoxně (anebo možná proto) si vybrala práci, díky které je nucena být s lidmi denně v kontaktu a jednat s nimi. Jana se takto učí překonávat sama sebe. A vede si úspěšně.

Z jednoho z předchozích zaměstnání (v době před narozením nejmladší dcery) je neustále v kontaktu s bývalými kolegy a několikrát do roka se pravidelně setkávají. Zdá se, že jsou velké kamarádky. I přesto je Jana opatrná a „úplně k tělu“ si zřejmě nikoho nepustí. Její samotářská povaha jí zůstala a nejraději tráví volný čas s knížkou v ruce.

Vztah s manželem prošel několikrát krizí, v současné době je vztah ustálený.

Jana si myslí, že přestože mnozí vidí v babiččině výchově mnohé nedostatky, s jejichž následky se Jana musí potýkat dodnes, ona sama vidí své dětství jako šťastné a babičku jako nejbližšího a nejdražšího člověka vůbec. S její ztrátou se velmi dlouho vyrovnávala. Naopak vidí pozitivní přínos této výchovy v tom, že se naučila jít svou cestou, spoléhat sama na sebe a navzdory výchově a okolnostem si myslí, že je silná osobnost.

8. *Hodnocení PP prarodiči.*

Vyjádření prarodičů již nelze získat, oba jsou po smrti.

9. *Shrnutí*

V tomto příběhu byla výchova přijatelná a dobrá. Z Jany vyrostla milá, zodpovědná žena, která miluje svůj život a svou rodinu. Sama ví, že výchova babičkou byla v různých směrech jiná, ale to vše přikládá věku babičky a jinému způsobu žití. Jana si moc dobře uvědomovala a uvědomuje, že lásku, kterou jí babička dala, by od matky nikdy nedostala. Sama výše vypovídá, že byla silná osobnost. I v tomto shrnutí to můžeme jednoznačně potvrdit. I přesto že sama Jana byla velmi nemocná s trvalými následky, poprala se s tím a od mládí toužila po štěstí a spokojenosti. Možná jí babička nedávala rady a neřešila, že Jana vyrůstá v jiné době, modernější, ale za to jí dala lásku, štěstí domova a pocit, že je chtěná.

5.3. Případová studie 3 – *Eva matka (1962 – 2005), David syn (16 let)*

1. *Nukleární rodina*

Eva, (matka Davida, který je v péči prarodičů, rodičů Evy) se narodila do úplné rodiny, oba její rodiče jsou vysokoškolsky vzdělaní. Dětství měla pěkné. Ve třetím ročníku gymnázia se ale u ní náhle objevila nemoc zvaná Myasthenia Gravis, což je těžké onemocnění svalů. Byla odvezena do pražské nemocnice, kde strávila nepřetržitě čtyři roky. Mezitím jí v nemocnici napíchli žloutenku typu B, protože na Strahově začala řídit. Po čtyřech letech si jí rodiče odvezli domů, do města kousek od Českých Budějovic. Eva si přála dokončit střední školu, a protože mentálně byla v pořádku, nikdo v tom neviděl žádný problém. Musela však na sebe dávat velký pozor, babička s dědou jí vozili učení do školy, aby nenosila nic těžkého a nenamáhalo se. Proto se také rozhodli přestěhovat se z malého města do Českých Budějovic, kde Eva studovala. Maminka Evy dělala téměř vše za ní, a proto šla do důchodu, aby se o ni mohla starat co nejvíce. Sama už své zaměstnání a péči o dceru nemohla skloubit dohromady. V tu dobu už Eva byla v invalidním důchodu. V roce 1986 úspěšně odmaturovala a následně nastoupila na vysokou školu v Praze, na obor divadlo a film. I vysokou školu úspěšně dokončila a začala pracovat v Malém divadle tady v Českých Budějovicích jako

dramaturg. Pracovala na zkrácený úvazek, protože každé ráno musela načerpat nové síly. Brala různé léky, které jí pomáhaly se každý den vzchopit. Eva bydlela v bytě o pár ulic dál, kam jí maminka chodila uklízet, zkrátka se Evě starala o celou domácnost.

Jak to tak bývá i u Evy se probudily mateřské pudy a s přítelem Tomášem zatoužili po miminku. Maminka s tím moc nesouhlasila, příliš neznala pozadí, ale věděla, že se o miminko bude také muset postarat, že to Eva sama nezvládne. Nicméně Evu to neodradilo a ani paní doktorka neměla nic proti. A tak se v roce 1999 narodil Davídek. Rodiče Davídka spolu nikdy nežili. Eva se o Davídka starala sama s velkou pomocí babičky.

2. *Další průběh*

Davídek se měl k světu, bylo to hodné dítě. Rodiče Evě zařídili byt v paneláku, kde oni sami bydleli, přímo nad jejich bytem, aby jí měli co nejbližší, a mohli pomáhat. V roce 2004, přišla Eva s tím, že by ráda podstoupila kosmetický zákrok, liposukci. Cítila se tlustá a nežádaná. Před podstoupením tohoto zákroku, probíhala různá vyšetření a na základě toho, se zjistilo, že má zhoubný nádor na játrech a to s pravděpodobností a následkem napíchnutí žloutenky typu B, když byla v pražské nemocnici ve svých 17-ti letech. Podstoupila bezúspěšnou chemoterapii a začátkem ledna 2005 byla převezena do pražské nemocnice, kde lékaři konstatovali, že už nic dělat nemohou. Čtvrtého dubna 2005 Miluška na následky zhoubného nádoru zemřela. Davídkovi bylo pět a půl roku. Po této tragédii její rodiče prodali oba byty a koupili domeček na okraji Budějovic, aby David měl blíže k přírodě a měl větší klid.

3. *Davidův otec*

Davídkův otec trpí Aspergerovým syndromem, který se vyznačuje především potížemi v komunikaci a sociálním chování. Žije si ve svém světě v bytě své maminky, obklopen knihami a téměř 130 kilometrů od Českých Budějovic. Tomášova matka se o vše stará, i o něho. Je spisovatel, velmi vzdělaný a také z vysokoškolsky vzdělané rodiny pochází. S Davidem se vídají jednou až dvakrát do měsíce, a protože jak jsem uváděla, nežije v Budějovicích, musí si pro něj dojet. To zastává Tomášova maminka, které je nyní 76 let. Babička dorazí vlakem, vyzvedne Davida a jedou zpátky, pak ho zase po víkendů doveze domů. O Davida otec zájem má, ale pouze z literární

stránky, přečetli spolu spoustu knih, ale že se dítěti musí platit družina, obědy ve škole, že dítě potřebuje i jiné věci, jde zcela mimo něj. Přál by si, aby studoval, aby měl patřičné vzdělání, ale jak jsem psala, to je vše, na co je schopen ho připravit.

Babička se zamýšlí a říká: *David si je jistě vědom toho, že otec je jediný, kdo mu zbyl z té tak zvané nukleární rodiny, má ho rád.* Ale jak babička podotýká, bydlet u něj nechce. Babička mu nic nezakazuje, ba naopak, je ráda, že jsou v kontaktu a udržují vztahy. Sama si uvědomuje, že je jediný koho tady jednou David bude mít, až oni tu nebudou. David je ale zvyklý u prarodičů a měnit to nechce, jak sám tvrdí.

4. *Rané dětství a dospívání*

Babička si s ním hrála, stavěla po nocích lego, jako dítě byl velice hodný, proto s ním neměla žádné starosti. Vypráví příběh, jak si s Davidkem hrála na zloděje. Sama se musím usmívat, když poslouchám její slova. *Davídek si strašně rád hrával na zloděje, natáhl si černou punčochu přes hlavu, vystříhal si oči a takhle se mnou spal v ložnici. Říkala jsem si, bože ty jsi tak hloupá, ale co jsem měla dělat, když si chtěl hrát na zloděje, tak ať si hraje,* směje se babička. V noci jsem na něj koukala a zase si říkala, pane bože.“ Jak dodává, tohle jí problémy nedělalo, byla zvyklá na sestřiny děti a dětmi byla obklopená i díky svému povolání učitelky. Jen snad jedna věc, kterou ho nemohla odnaučit. Od mala s ní spával a to mu vydrželo téměř do 14 let. Chodila se radit k různým psychologům, jeden jí huboval, jak je možné, že s ní ještě spí v ložnici, druhý zase „ale dyť ho nechte“. Sama věděla, že to není správné. Když se babička pokoušela o to, aby David spal ve svém pokoji, vždy v noci přišel, že nemůže usnout. Nakonec to vyřešila takto. Její domácí počítač měla u sebe v ložnici, tento počítač používal i David. Babička šla, koupila mu nový, vlastní a situaci mu vysvětlila tak, že teď může používat svůj, ve svém pokoji a už nemusí „prát“ o jeden. A pomohlo. David začal spát u sebe v pokoji a zvládá to na jedničku.

Babička se snaží a dělá vše proto, aby se o sebe dokázal postarat. Dá mu peníze, aby si došel koupit boty, aby si dokázal koupit jízdenku. Učí ho s penězi hospodařit.

Od mala byl David velmi chytré dítě, ve škole s ním nebyly žádné problémy. Účastnil se různých školních soutěží, angličtinu ovládá na jedničku. Základní školu ukončil se samými jedničkami. Nyní studuje na gymnáziu, kde se mu známky nezhoršily. Babička říká, že je všestranně nadaný. Krásně maluje, hraje na kytaru a skládá. Také už dvakrát navštívil Anglii. Babička s dědou Davida berou i do

restaurací, aby se naučil stolování a správnému chování ve společnosti. Myslím, že zde je evidentně vidět, že prarodiče nezanedbávají vnukovu výchovu a i přes jejich věk a zdravotní potíže dělají maximum pro to, aby se David měl dobře. Babička Davida nerozmazluje, přece jenom je to paní učitelka. Rázná, přísná, ale hodná a spravedlivá. Na vnuka nedá dopustit. Po celou dobu rozhovoru opakovala tato slova: „Nemáme s ním sebemenší problémy, jo puberta, ta s ním cloumá, ale to je život. Jinak je moc hodný“. Babička je na vnuka velmi pyšná, a to nejen z důvodu školních úspěchů, ale i za to jaký zkrátka po lidské stránce je. Uvedu jeden příklad.

Pro Davida přišli kamarádi, ať jde ven, jenže David věděl, že ho budou nutit kouřit a to on nechtěl. Zároveň, ale nechtěl, aby se na něho dívali jako na „srábotku“ a vypudili ho z party, tak jak to v dnešní době bývá. Nekouříš? Nepiješ alkohol? Neděláš nepořádek? Tak to jsi outsider. David kamarádům řekl, že ven jít nemůže, protože ho babička požádala, aby jí s něčím pomohl. Babička jeho slova zaslechla a hned co kluci odešli, zeptala se, proč lhal. David jí to vysvětlil, tak jak jsem to popsala výše. Babička samozřejmě nebyla hrdá na to, že David zalhal, na druhou stranu viděla, že se David sám dokáže vyvarovat špatných situací. Jak sama říká: *Radši ať sedí u počítače, než aby tropil venku s kamarády hlouposti.*

Se souhlasem babičky zde uvedu práci, kterou David napsal v osmé třídě základní školy v rámci Olympiády v českém jazyce. Byl to slohový úkol, na téma

„Za tohle ti patří dík“ Tuto větu měl zpracovat buď v textu, nebo jako nadpis, délka byla stanovena na 20 – 25 řádků.

Za co ti patří dík, má rodino? Za celý můj život, mé úspěchy, mou povahu a mé vychování. Za zpomalování mých četných životních pádů, které mě potkaly. Za tohle ti patří dík. Všem tvojím součástím. Mé matce, otci, dědovi a hlavně mojí babičce, jejíž výchovu a přístup bych v životě jen těžko nahrazoval. Rovněž ale patří i mé tetě, strýci, bratřancům a celým odlehlejším pokolením naší rodiny, které taky obohatily můj život o spoustu zážitků. Bez své rodiny bych nebyl takový, jaký jsem. Vytesali jste z hrubého kvádru kamene do bytosti hladkou a krásnou sochu. Nebyl to sice moc tvrdý kámen, jelikož jsem byl jako malý velice hodný, ale přece vám za tu námahu musím poděkovat i kdybych nechtěl. Děkuji Vám za můj život, za ty vaše a za všechny, které ve svém životě

díky vám poznám. Dali jste mi však ještě jednu věc – vzor. Tak, jako jsi se starala o mě, budu se i já starat o své potomky.

5. *Pěstounská péče*

Když se babička dozvěděla, že Eva umírá, zažádala o pěstounskou péči a souhlas jí ještě podepisovala Eva. Také narychlo přepisovali byt, protože by vše připadlo Davidovo otcí, jako jeho zákonnému zástupci. Pro babičku tento okamžik byl hrozný, na druhou stranu věděla, že Davida chce mít v péči. Vždyť se o něj starali od malička. Nicméně ho ze začátku dostali pouze do svěřené péče. A až v roce 2007 jim byl svěřen do pěstounské péče, příspěvky však byly minimální. V dnešní době jsou už příspěvky mnohem vyšší. Jako pěstouni museli povinně navštěvovat kurz v oblasti péče o dítě a vzdělávat se v tomto směru, přednášky byly na příklad o narkotikách, škole, financích (jak hospodařit s penězi), o kompetenci v rodině, konfliktu a jeho zvládání a tak dále.

6. *Hodnocení PP prarodiči*

Po smrti dcery byli prarodiče zcela připraveni na péči o Davida. Babička věděla, že mu dají všechno, nejen vzdělání a přehled o životě jako takovém, ale i lásku, pocit bezpečí a štěstí domova. Jak říká: *Na dceru vzpomínáme často, s dědou jezdíme na hřbitov každý týden, ale před Davidkem nebudu truchlit a neustále naříkat, že nemá matku a my dceru. Tím mu nepomůžu. Jednou za měsíc ho také vezmu na hřbitov, ale nepodsouvám mu, že musí truchlit. Jen chci, aby věděl, že matku měl.* To že se o Davida starají, bere jako samozřejmost a úděl. Oba prarodiče chtějí, aby byl David v životě šťastný a žil slušně a plnohodnotně, jako oni.

7. *Shrnutí*

Z tohoto příběhu jsem sama velmi šťastná. Babičku považuji za dokonalou ženu a její přístup je obdivuhodný. Kdo se dokáže vyrovnat se smrtí svého dítěte tak, jako ona a vychovat vnouče do skvělé bytosti? Byla jsem velmi překvapená, jak babička svůj život vnímá. Sama má zdravotní problémy a její život byl těžký, ale na nikoho nic nepřenáší. Její život byl a je plnohodnotný a tímto směrem vede i svého vnuka.

5.4. Případová studie 4 - Lenka matka (1986 – 2013), Lukáš syn (11 let)

1. *Nukleární rodina*

Lenka vyrůstala v Českých Budějovicích s matkou a otcem v jedné domácnosti. Měla ještě dva starší sourozence, jeden bratr zemřel již v mladém věku a druhý již žil sám. Lenčino dětství nebylo problematické, až na konci základní školy, kolem 15 roku začala chodit za školu. Jak její matka vypráví, Lenka se chytla špatné party. Chodili do baru, místo do školy, ale alkohol prý nikdy nepila, bohužel se ale uchýlila k drogám. Po základní škole nastoupila na školu nedaleko Českých Budějovic, obor kuchař, číšník. Ani tuto školu příliš nenavštěvovala, ale seznámila se zde s Lukášem, se kterým v 17-ti letech otěhotněla. Lukáš se k Lence otočil zády, když zjistil tuto skutečnost. Nevěřil, že dítě by mohlo být jeho a také nebyl připravený na tak velkou zodpovědnost a zavrhnul jí. Na otázku antikoncepce babička odpověděla: *Lenka peníze na antikoncepci dostávala, bohužel je profetovala a já jsem nikdy nebyla taková, abych jí šacovala a hledala, jestli prášky má nebo ne.*

Babička vypráví, že ani přes požehnaný stav Lenka nepřestala s užíváním drog. Sama se nesnažila Lenku dovést do K - centra, kde by jí mohli pomoci. Tvrdila, že by sama nešla a udat jí nechtěla. *Přeci neudám vlastní dceru, to nešlo,* říká babička. Taky se bála, že o ni přijde. V tuto náročnou dobu se ještě navíc babička rozváděla s otcem Lenky. Manžel hrál automaty a babička situaci nezvládala.

Lenka v roce 2004 porodila syna Lukáše a přesto, že užívala drogy celé těhotenství, se Lukáš narodil zdravý. Babička si našla přítele a všichni se k němu přestěhovali. Byl velice milý a malého bral jako vlastního vnuka. Nakoupil mu základní potřebné věci a staral se o něj. Lenka se drog nevzdala ani ve chvíli, kdy jí dítě nejvíce potřebovalo. Babička vypráví, že Lenka se kolikrát týden neukázala doma, prostě jednou přišla a jednou nepřišla. Babička sama pracovala, tak se museli s přítelem o hlídání Lukáška střídat. Bylo to náročné, a babička byla vděčná, že má přítele, který jí podporuje a pomáhá s malým. V dnešní době spolu již nežijí, ale Lukáš se s ním často vídá, chodí k němu a stále ho bere jako dědu i mu tak říká.

2. *Další průběh*

Lukáše od mala vychovávala babička. Lenka průběžně bývala doma, spíše se zdržovala v bytě nového přítele a o Lukáše nejevila příliš zájem. Držela se stále party, se kterou užívala pervitin a o budoucnost syna se nestarala. Přítel, o kterého bydlela, byl bohužel muž, který jí drogy zprostředkoval. V roce 2008 s ním otěhotněla a porodila syna Matěje. V době porodu byl ale už její přítel ve vězení. Z vězení jí psal, jak myslí na malého a že se těší, až bude s nimi. Bohužel se tak nestalo. Když byl propuštěn z věznice, malého viděl asi dvakrát a tím to skončilo. Další muž v jejím životě, který neměl zájem o jejich dítě.

Lenčin vztah k oběma chlapcům byl odlišný. Babička vypovídá, že Matěje měla Lenka radši než Lukáše. Babička se starala o oba chlapce. Když Lenka přišla zase domů, spíše se věnovala Matějovi. Babička vypráví jednu příhodu, která jí samotnou rozplakala.

Lenka byla u nás, ale potřebovala fet, tak vzala Matěje a šla s ním na vlakové nádraží, potřebovala se dostat do městečka kousek od Českých Budějovic. Bylo to v zimě. Lukáš na ní volal a plakal, protože chtěl jít s nimi. Ona ho však ignorovala. Aniž by si babička všimla, Lukášek zmizel a v bačkůrkách utíkal za nimi. Když to babička zjistila, rychle se vydala na nádraží. Naštěstí jsem ho tam našla, byl celý promrzlý, na sobě měl jen tenké tepláčky a sníh mu sahal nad kotníčky. Bylo mi ho tak líto.

Lenka v roce 2012 začala trpět bolestmi zad a nohou. Ze začátku to řešila tlumícími léky. Nikdo si nemyslel ani ona sama, že by to mohlo být něco závažného, ani její paní doktorka, která jí pouze posílala na rehabilitace. Po nějaké době šla Lenka k jinému doktoru, který bohužel zjistil, že má již v těle rakovinu ve velkém stádiu, původem z děložního čípku. Babička tvrdí, že to rozjela právě ta rehabilitace. V roce 2013 Lenka na následky rakoviny zemřela.

Pro děti to nebyl takový šok, babička vypráví, že k Lence děti moc nechtěli a jako matku braly spíše ji. Ani v současnosti si na matku nevzpomenou a nemluví o ní. Za to babička si často posteskuje a pláče, že ztratila dceru.

Prarodiče s dětmi momentálně žijí ve slabší sociální části města. Oba jsou v invalidním důchodu a nemohou si dovolit lepší bydlení. To se ale také podepisuje na tom, s kým se Lukáš stýká. Samozřejmě si našel kamarády v blízkosti svého bydliště.

Tyto děti jsou převážně ponechány sami sobě, rodiče se o ně příliš nezajímají a jsou často zanedbávané. Když chce jít Lukáš ven, babička mu to nezakáže. Víceméně je také ráda, že si chvílku odpočine. Bohužel se Lukáš nechává strhnout těmito „kamarády“ a občas provedou klukovinu, která hraničí se zákonem. Babička mu styk s těmito kluky zakazuje, ale pokud jde Lukáš ven bez ní, cestu si k nim si najde, pokud bude chtít. Má ale také svou vlastní aktivitu, rád tančí a chodí dvakrát týdně na „street dance“. S dětmi se kterými tančí, jezdí po různých soutěžích. Často soutěž vyhrají, ale pokud se stane, že je někdo lepší, Lukáš si to velmi bere a je pak naštvaný na všechny kolem včetně babičky. Nedokáže se poprat s prohrou.

3. *Lukášův otec*

Lukášův otec se o něj nikdy nezajímal, ani neplatil alimenty. Když bylo Lukášovi asi osm let, řekl babičce, že by rád poznal tátu. Babička věděla, kde jeho rodina bydlí a tak se k nim vydali. Doma byla jen babička, proto se domluvili na další den, aby tam byl i otec. Druhý den tam znovu šli, to už jim otevřel Lukášův otec. Lukáš mu řekl: Čau, ty seš můj táta, jo? Otec prý jen odpověděl, ano jsem a to bylo vše, tak odešli. Asi rok poté měl Lukášův otec snahu, chtěl se s ním vidat, a tvrdil, že si ho bude brát každých čtrnáct dní o víkendu. Tak se stalo asi dvakrát a to jen na pár hodin. Pak prý byl ve vězení za různé rvačky a s Lukášem se už nevidá. Lukáš o otci nemluví.

4. *Lukášovo dětství a školní léta*

Lukášek navštěvoval školku, bylo to celkem hodné dítě a bez problému. Základní školu taky začal úspěšně. Babička říká, že míval samé jedničky, ale v jedné době se to zlomilo a ve škole se hodně zhoršil. Babička vypráví, že svého času si Lenka Lukáše občas vzala k sobě. Měla ho třeba týden, ale taky ten týden Lukáš nenavštěvoval školu. Absolutně nerespektovala požadavky společnosti a nebrala na vědomí, že dítě se musí učit. Bylo jí to zkrátka jedno.

Asi ve druhé třídě byla Lukášovi diagnostikována porucha pozornosti s hyperaktivitou (ADHD). Byly mu paní doktorkou předepsány tlumící léky, po kterých ale ve škole spal. Babička mu je proto vysadila. Lukáš je hodný kluk, jen jak říká babička, je občas agresivní a tuto agresivitu přikládá genům po otci. Nepřipouští důsledek drog, které jeho matka brala v době těhotenství. Vypráví: *Lukáš má časté záchvaty vzteku, rozčílí se, křičí, vším hází. V tu chvíli ho necháme být. Za deset minut se uklidní a je zase v pohodě.*

Spolužáci ve škole Lukáše vnímají normálně, nemá s nimi problém ani se mu nikdo nesměje, že nemá rodiče nebo něco podobného.

Babička nikdy Lukáše fyzicky netrestala. Sama byla bitá, když byla malá, a jak říká, za nic, proto děti nebije. Spíše mu domlouvá a snaží se být kamarádká.

Také sama vnímá své stáří, ví, že už s kluky nemůže vyrazit na dlouhý výlet na kole, nebo jezdit na kolečkových bruslích. Proto také neváhala a vzala Lukáše do charity, kde se mu našel dobrovolník, který s ním tráví jednou týdně čas. Učí se společně, jezdí na výlety, nebo si jen hrají.

5. *Pěstounská péče*

O pěstounskou péči babička zažádala, když Lenka umřela. Ale protože babička s dědou byli rozvedeni, nechtěli ani jednomu pěstounskou péči povolit. Proto se znovu vzali, babička říká: *Kdyby to nebylo nezbytné, znovu bych se nevdávala*. Ale kvůli klukům to udělala. Stejně jako jsem popisovala v příběhu výše, i tady děda navštěvuje kurzy pro pěstouny. Pokud by kurzy nenavštěvovali a nesplnili požadavky, přišli by o příspěvky.

6. *Hodnocení PP prarodiči*

Babička pěstounskou péči vnímá jako samozřejmost, o oba kluky se stará od mala. Velmi jí ale trápí, že nemají matku a ona tu taky dlouho nebude. Ví, že je tu jediná, kdo se může o ně postarat, ale cítí se již velmi unavená. Kluky miluje a jak říká, dýchá za ně. Udělá pro ně cokoli, sama si odepře. Ví, že musí jít s dobou a tak se snaží, aby měli vše, co mají ostatní děti. Peněz nemají nadbytek, musí žít skromně, ale sama si uvědomuje, že je pro Lukáše v tomto věku důležité, aby měl boty značky Nike a ne boty od Vietnamců.

7. *Shrnutí*

Tato rodina je mi velmi blízká, protože Lukášův dobrovolník jsem já. Setkávám se s ním pravidelně a velmi ráda. Vidáme se již druhým rokem. Lukáš má ze mě respekt a také mě babička občas požádá o pomoc, nebo o domluvu. Lukáš je typickým příkladem dítěte, které potřebuje rodiče. Autoritu, která by ho vedla životem. Babičky kamarádský přístup se moc nevyplácí, ale není se čemu divit. I když Lukáše vychovává od mala, stále se cítí jako babička, která by ho strašně ráda rozmazlovala. Babička sama

na vše nestačí a děda je v rodině spíše pasivní článek. Pro babičku je důležité, aby děti měly co jíst, aby byly čistě oblečené a měli kde spát. Avšak nejdůležitější článek v tomto procesu výchovy, kterým je v tomto případě už jen jeden rodič, velmi chybí.

5.5. Případová studie 5 – Marie matka (1939– 2012), p. Jiří syn (59 let)

1. Nukleární rodina

Jiřího matka se otce poznali na zábavě ve městě nedaleko Českých Budějovic, odkud matka pocházela. Otec pocházel s blízké vesnice. Chodili spolu, měli se rádi a za krátký čas se jim narodila první dcera. O čtyři roky později druhá dcera a o další dva roky se narodil poslední syn Jiří. Rodina se zdála být harmonická, žili v domku ve městě, odkud pocházela matka. Po čase rodina přestala fungovat, tak jak by měla. Jak vypráví Jiří: *V té době, bylo mi 8 let, jsem to ještě nevnímal, odstupem času jsem se ale dozvěděl, že matka byla do větru a rodinu zanedbávala. Hodně se hádali, ale na to si já nevzpomínám, to vím od starších sester, které to už v tu dobu vnímaly. Proto se naši rozvedli.* Matka se přestěhovala s prostřední dcerou a Jiřím ke své matce, která bydlela o pár domů dál, ve stejné ulici. Nejstarší dcera zůstala u otce. Asi půl roku poté matka odešla a nikdo nevěděl kam. Jiří vzpomíná, jak k nim téměř hned přišla sociální pracovnice a řešila, co bude s dětmi. Byla velmi striktní, a jak říká Jiří, zajímala se až přehnaně. Babička žila už sama, ale děti pryč dát nechtěla. Neměla příliš vysoký důchod, ale věděla, že se o děti dokáže postarat. V té době babičce bylo 67 let.

2. Další průběh

Jiří odchod matky nechápal a bylo mu to velmi líto, ale říká, že babička se jim to snažila vše vynahradiť. Jiří vzpomíná na své dětství pěkně, ale z jeho vyprávění a ze vzpomínek lze jednoznačně cítit, jak moc se trápil, že nežil s rodiči. Obzvláště ve škole ho myšlenka na rodinu často pronásledovala. Děti si vyprávěly zážitky s rodiči, co společně dělali, kde byly na dovolené, s čím jim pomohl otec, s čím jim pomohla matka. Jiří nic z toho říct nemohl a nerad je poslouchal. Jak sám říká, radši se kamarádil s dětmi s podobným osudem, než poslouchat děti s úplných rodin. Vypráví, že často plakal, když slyšel ty krásné příběhy dětí. On sám alespoň jezdil s babičkou na křesťanské výlety, poutě. Důvod byl prostý. *Nejezdil jsem tam, protože mě zajímal*

kostel, nebo že jsem se chtěl modlit, ale věděl jsem, že na každém takovém výletě bude nějaký kolotoč nebo houpačky pro děti a cukrová vata. Babička mi samozřejmě tyto maličkosti dopřávala. Byl jsem alespoň chvíli šťastný a moc si to užíval.

Ze svého dětství také vzpomíná na sousedovic jedináčka, který měl od rodičů téměř všechno. Krásné nové kolo, spoustu hraček a hlavně pozornost rodičů. Sám se trápil, že nemůže mít kolo a takové věci jako on. Nikdy to babičce ale nevyčítal, věděl, že dělá vše, co může, aby je oblékla a nakrmila. Oblečení bylo také víceméně jediná věc, kterou Jiří dostával ať k narozeninám ke svátku či k vánocům.

Roky běžely a Jiří vypráví, že jako děti musely dřív vyspět. Babička je vedla k samostatnosti a umět si i vydělat peníze. Proto chodil s babičkou v létě na borůvky, šišky, zkrátka sbíral vše, co se vykupovalo, aby si za ušetřené penízky mohl koupit alespoň zmrzlinu, lízátko nebo jít s kamarády do kina. Také rád stavěl modely letadel. Vypráví, že babička neměla na to, aby mu koupila lepidla a vše potřebné, co ke stavění potřeboval. Proto byl rád, když si vydělal a ušetřil na tyto věci, byl pak na sebe patřičně pyšný. Později si sám koupil i kolo. Jirka si všech věcí, na které si vydělal i které dostal, velmi vážil a vypráví: *Mé nejstarší sestry přítel měl otce, který jezdil kamiónem a občas domů dovezl oblečení ze zahraničí. Já jsem od něj dostal manšestrové kalhoty. Ježíš, jak já si je opatroval, byl jsem za ně tak šťastný. Bylo mi tehda asi 13 let.* Babička ho také učila vařit a starat se o sebe. Pravděpodobně si dobře uvědomovala, že tu nebude navěky a chtěla, aby se sám o sebe dokázal postarat.

3. *Jiřího matka*

Matka se občas objevila, jak vzpomíná Jiří. Byla s nimi půl roku a zase zmizela, takhle to proběhlo několikrát. Jiří vypráví: *Jednou se objevila s nějakým pánem, chvíli u nás byli a pak matka babičce řekla, že si mě vezme s sebou do místa, odkud pocházel ten pán. Tehdy mi bylo asi 11 let. Já jsem byl rád a odjel s nimi. Bydleli jsme kousek od Klatov na starej faře. Tady už jsem chápal a viděl, jak se matka chová. Byla hysterická a brala prášky. Jednou jsem jí volal i záchranku, protože se předávkovala. Bylo to před vánoci, ze kterých jsem nic neměl. Neměli jsme ani stromeček. Babička za Jirkou jezdila, vždycky když dostala důchod, sbalila se a jela za ním. Po nějaké době se jí Jirka svěril, že se mu tam nelíbí, a že by jel s ní rád zpátky domů. Babička si ho tedy odvezla. Od té doby matku neviděl. Asi před třemi lety jen dostal zprávu, že matka zemřela. Nijak ho to nezasáhlo. Vnímal to, že prostě umřel nějaký člověk.*

4. *Jirího otec*

Jak jsem uváděla, otec bydlel pár domů od babiččina domu a měl v péči nejstarší dceru. Ze začátku, když se s matkou rozvedl, se se synem nevidal. Pak když opadly porozvodové emoce, občas ho navštívil. Jiří vypráví, že se o nejstarší sestru staral dobře, ale bylo toho na něj už tak až dost.

5. *Jirího školní léta*

Jirka byl průměrný žák. Babička se s ním moc neučila. Pomáhala mu starší sestra. Jirka chodil po škole do družiny, kde mu s úkoly pomáhaly vychovatelky. Když se musel učit nějakou básničku, zvládl to také tam. Ve tři hodiny odpoledne ho babička vyzvedla a on už měl vše hotové. Po ukončení základní školy nastoupil na učňovský obor mechanik motorových vozů. Učňovský obor nastoupil hlavně na doporučení otce a bavil ho. V tuto dobu se otec o Jirku začal více zajímat a to mu dělalo samozřejmě dobře a byl za to rád. Školu úspěšně dokončil a šel na vojnu. Po vojně si dodělal zednické zkoušky a tomuto řemeslu se věnoval.

Po vojně si Jirka začal vydělávat pěkné peníze, proto taky neváhal a po čase si koupil malý byt, kde žil i s přítelkyní, kterou si po krátké době vzal. Z manželství vzešel chlapec, Jirkovo první syn. Bohužel manželství nevydrželo příliš dlouho a po pěti letech se rozvedli kvůli neshodám. Synovi byly tři roky. Jirka se do roka a půl opět oženil. Se současnou ženou žije už přes 20 let. Mají spolu dvě děti, dva kluky.

Jirka neměl jednoduché ani toto manželství, ale ne z důvodu neshod, ale protože manželka vážně onemocněla a on se musel starat o ní i o děti. Na všechno byl sám, nevzpomíná na to s úsměvem, zhroutil se mu svět, ale říká, že to zvládnout musel. Nedokázal si představit, že by děti dal pryč, hlavou mu proběhlo, že i on byl sám jako dítě a nemohl dopustit, aby se to stalo i jeho dětem. Klukům v té době bylo pět a 12 let. Na čas opustil zaměstnání a ob den jezdil za manželskou do nemocnice. Doma vařil, uklízel, staral se o domácnost, o děti. Přátelé se ho ptali, jak to všechno zvládá, on říká: *To děláš prostě automaticky, nepřemýšlíš nad tím.*

O své děti se Jirka stará hezky, vypadá to, že si trochu kompenzuje své dětství. Věnuje se jim, tak jak ho babička učila vařit, on učí své děti. Vždy se snažil vydělat dostatek peněz, aby dětem dopřál to, co on sám neměl. Přesto přiznává, že to přeháněl

a děti rozmazlil. Říká, že měly vždycky nejnovější hračku, která přišla na trh. On sám ji musel koupit, když ji viděl. Byla to tedy spíše jeho iniciativa, aby měly vše.

6. *Pěstounská péče*

Babička pobírala na děti 150 korun. Pěstounská péče v té době neexistovala. Živila je ze svého důchodu a otec na děti platil také. Jirka vzpomíná, že je babička strašila slovy: *Né, že budete někde zlobit, já jsem stará, a kdyby se něco stalo, odvedou vás do dětského domova.* V té době byly prý sociální pracovnice velmi přísné.

7. *Hodnocení PP prarodiči*

Hodnocení od prarodičů je v dnešní době nemožné zjistit. Oba prarodiče jsou již po smrti.

8. *Shrnutí*

Jirka byl babičkou vychováván prostě, nežil v žádném luxusu, ani o standardu se nedá mluvit. Babička ale byla pečlivá a snažila se, aby se Jirka v životě o sebe dokázal postarat sám. Vštěpovala mu do hlavy, aby ostatním lidem nezáviděl a aby byl vděčný za to co má. Přesto po celou dobu rozhovoru se Jirka upíná na myšlenku materiálního strádání. Viděl to i u své starší sestry, která žila s otcem. Ten jí samozřejmě dopřál víc než jemu a prostřední sestře. Z Jirky je cítit smutek, když o tom vypráví. V podstatě od rodičů nedostal nic. Myslím si, že kdyby v dětství dostával lásku a zájem rodičů, neupínal by se tak na něco „mít“. Je mezi námi spousta dětí, které nepocházejí s bohaté rodiny, ale mají maminku i tatínka, kteří jim dávají lásku a ony jsou šťastné z „bytí“. Jak jsem uváděla, Jirka se svým dětem snaží dopřát maximum. Nabízí se otázka, zda je to to, co děti potřebují. Jirka ale nedělá nic se špatným úmyslem, dětství, které prožil on, nechce, aby prožívaly jeho děti. V životě ho něco poznamenalo a od této myšlenky a zážitku se nedokáže odpoutat.

5.6. Případová studie 6 – Marcela matka (věk nezjištěn), David syn (24 let)

1. Nukleární rodina

Tento příběh zcela nesouvisí s pěstounskou péčí, přesto bych ho ráda uvedla. V tomto příběhu jsou zcela evidentní geny a můžeme zde vidět, co způsobí absolutní nezájem matky o dítě a příliš malý zájem otce.

Matka Marcela sama neměla jednoduché dětství. Když bylo Marcelce kolem 14tého roku, její matka jí začala prodávat vojákům za peníze. V tu chvíli se jí musely životní hodnoty totálně otočit naruby. Pak už Marcela vyrůstala v „pastáku“ a to do 18 let. Poté co Marcela dovršila 18let, odešla z pastáku do města kousek od Českých Budějovic, kde se seznámila s Járrou, se synovcem paní Jarky, která nám tento příběh vypráví.

Po nějaké době se Marcelce a Járovi narodil syn David, přesně 20. prosince. Manžel paní Jarky je 24. prosince vyzvednul porodnice. Po příjezdu z porodnice položila Marcela syna na kuchyňskou linku u paní Jarky a řekla: *Tady máte to dítě*, a odcházela. Obě rodiny bydlely v jednom domě v bytech přes chodbu. Paní Jarka se Marcelce snažila vysvětlit, že se o své dítě musí postarat, ale samotné jí to nedalo a s péčí jí pomáhala.

Vztah mezi Marcelou a Jaroslavem ze začátku celkem fungoval, vzali se a paní Jarka se svým manželem jim byli na svatbě za svědky. Po dvou letech od Davidova narození se manželům narodilo druhé dítě, syn Martin.

2. Rané dětství

Marcela byla žena, jak se říká „do větru“, neuměla žít s jedním partnerem a nebyla ani pro rodinu. Pravděpodobně následek vlastního dětství. Několikrát s Martinem odjela do jiného města za jiným mužem, u kterého vydržela zhruba tři měsíce. Protože se o dítě nestarala, sociální úřad jí několikrát Martina odebral a ten skončil v dětském domově, třeba i na jeden rok. David mezi tím byl u otce. Paní Jarka vypráví, jak chodila na sociální úřad a prosila, aby rodičům Martina vrátili, jinak prý o něj přestanou mít úplně zájem. Nakonec vždy Martina vrátili zpátky do péče rodičů.

Vše se ještě víc zkomplikovalo, když Jára začal mít problémy se zákonem, dostal se na jeden a půl roku do vězení za výtržnosti a menší krádeže, které měl na svědomí převážně pod vlivem alkoholu.

Járovi rodiče byli v tu dobu po smrti. To je taky důvod, proč se o Davida často starala paní Jarka, sestra Járovi matky.

3. *Dočasná péče*

V době kdy Jaroslav pobýval ve vězení, se paní Jarka s manželem domluvili, že než aby musel David do dětského domova, tak si zažádají o dočasnou péči. Davidovi bylo v té době pět let. Sociální úřad si rodinu důkladně prověřoval, než jim Davida svěřili. Nakonec paní Jarka s manželem byli Davidovo zákonnými zástupci po dobu Járovo pobytu ve vězení. Martinovi byli tři roky a v té době byl v dětském domově. K paní Jarce neměl Martin žádný vztah, matka Martina pořád někde „tahala“, nebo byl v dětském domově. Paní Jarka měla svoje dvě děti a teď i navíc dočasně Davida, který v rodině žil rok a půl.

Matka i otec Davida měli vyměřené výživné, které měli platit paní Jarce, což ovšem nebylo pravidlem. Jára ve vězení nepracoval pořád, proto neplatil pravidelně.

David byl v rodině spokojený a výchova probíhala bez problému. Bylo to přeci jenom ještě miminko. Paní Jarka s manželem Davida brali na výlety, do Zoo nebo na různé slavnosti. Byl s nimi rád.

4. *Další průběh*

Když se Jára vrátil z vězení, tvrdě pracoval, aby zaplatil víc než roční dluh na nájemném a dokonce i dluh paní Jarce za výživné. Otec se tedy staral o Davida a matka měla v péči Martina. Když byl Martin starší, občas navštívil paní Jarku a stěžoval si na partnera své matky, vyprávěl, že ho například nutil jíst kyselou polévku. Martin ve svých 13 letech chtěl jít sám do dětského domova, s matkou žít nechtěl. Otec k Martinovi také neměl žádný vztah a ani Martin k němu. Prakticky s ním nevyrostal, proto měl Jaroslav v péči pouze Davida.

5. *Davidovo školní léta a současnost*

Otec se synem stále bydleli ve stejném bytě, přes chodbu naproti bytu paní Jarky. David chodil do školy a poté do učení. Byl průměrný žák. Za čas si Jára našel novou přítelkyni, která ale neměla s Davidem dobré vztahy. David neměl žádnou výchovu, byl to takový samorost. Chytil se špatné party a měl problémy se zákonem, několikrát dostal podmínku. I když sliboval, že už to nikdy neudělá, situace se stále opakovala. Davidovi je nyní 24 let a je ve výkonu trestu za krádeže a drogy.

Marcela žije ve stejném městě a má další tři dcery. Matka se jim příliš nevěnuje. Jedna z jejích dcer je nadprůměrně inteligentní. Marcela občas paní Jarku navštíví, ale jen v tom případě když potřebuje půjčit peníze, nebo žádá o nějaké jídlo pro děti.

6. *Shrnutí*

I přesto že toto není typický příklad, jako příběhy výše, je vidět, co způsobí dítěti takovýto nezáměr rodičů. David nebyl veden ke správným životním hodnotám a neměl správný příklad ani u jednoho z rodičů. Otec ve vězení a matka nestálá a nezodpovědná. Jarky zájem o Davida byl opravdový, přesto časem ztratila naději, že by se David napravil a žil normální život. Otázkou je, zda by byl David lepším člověkem, kdyby zůstal v Jarčině výchově. Ona si myslí, že ano. Ale člověk nikdy nic nezmůže, pokud je tu alespoň jeden z rodičů, který projeví i když nepatrný zájem o dítě. Pokud dítě není týrané, zneužívané nebo zanedbávané, vždy bude vyrůstat u rodičů, ať jsou, jací jsou.

5.7. Případová studie 7 - Monika matka (48 let), Anetka dcera (17 let)

1. *Nukleární rodina*

Monika, Anetky matka se se svým přítelem (budoucím otcem Anetky) seznámila na jedné zábavě. O tomto vztahu nikdo z rodičů nevěděl. Až když byla Monika těhotná, představila přítele své matce. Nebyli spolu příliš dlouho, když otěhotněla, přesto se vzali a žili společně. Nutno podotknout, že Monika už měla čtyř letého syna z předešlého vztahu. Syna měl v péči jeho otec. Anetka se narodila v Českém Krumlově a po roce se rodičům narodila druhá dcera Denisa.

Matka nebyla příliš zodpovědná, o děti se nestarala. Pracovala jako servírka v jedné restauraci a tam také často pila. Otec také často pil a Anetka si vzpomíná, že se doma matka s otcem dost hádali a prali. Samozřejmě v opilém stavu. A jak se dalo čekat, rodiče se po čase rozvedli. Anetce v tu dobu bylo kolem čtvrtého roku. Matka si hned našla přítele, se kterým se odstěhovali do Českých Budějovic.

2. *Rané dětství*

V Budějovicích se Anetce moc nelíbilo, matky přítel také často chodil domů opilý a navíc se jí moc stýskalo po otci. I když nebyl nejlepší táta a také pil, věděla, že vždycky byla jeho holčička. Také si vzpomíná, že raději trávila čas u své babičky (matka otce), cítila se tam v bezpečí.

Co se týče matčina přítele, Anetka si pamatuje jednu příhodu, která jí utkvěla v hlavě, ale nerada na ní vzpomíná: *Jednou přišel domů matčin přítel velmi opilý a já jsem byla vzhůru, od malička jsem měla problémy se spaním, tak jsem si hrála. Matčina přítele to rozčílilo natolik, že mě hrozně zbil.* Anetka o tom řekla své matce, ta to ovšem nijak neřešila a ani jí nevěřila. S matkou si nikdy moc nerozuměly a neměly spolu pěkný vztah, jak jsem už psala, Anetka byla spíše taťky holčička. Sama matka jí několikrát zbila.

Anetka si pamatuje, jak si paní učitelky ve školce, začaly všimnout modřin, které Anetka měla po těle. Neváhaly a nahlásily to na sociální úřad, jako podezření na týrání dítěte. Sociální pracovnice přijely do školky a vyptávaly se Anetky na její modřiny, a jak se jí to stalo. Následně jí odvezly do nemocnice, kde strávila tři dny na pozorování. Domů už jí pustit nemohly, proto zjišťovaly, jestli Anetka má někoho, kdo by se o ní postaral. Pokud by neměla, musely by jí odvézt do dětského domova. Anetka řekla, že má babičku Lidušku, která bydlí ve Větrní, víc však nedokázala říct, nebo popsat. Bylo jí pět let a byla velmi vystrašená. Sociální pracovnice kontaktovaly obecní úřad ve Větrní a hledaly Anetky babičku. Úspěšně babičku vypátraly a ta si samozřejmě pro Anetku hned přijela. Od té doby Anetka žije u babičky a dědy.

3. *Pěstounská péče*

Babička několikrát žádala o pěstounskou péči, ale neúspěšně. V tu dobu ještě pracovala a měla příjem, proto neměla nárok na přídavky. Babičce svěřili Anetku do pěstounské péče až loni, v jejích 16 letech. Oba prarodiče jsou už v důchodu.

Příspěvky se jim víc než hodí, živit dítě na střední škole je náročné i pro pracující rodiče.

4. *Další průběh*

Babičku nepřekvapilo, že se museli o Anetku postarat, věděli, že matka má problém s alkoholem a že rodina nefungovala, tak jak měla, přesto byly začátky pro dědu a babičku těžké, ale před Anetkou se snažili zachovat klid, aby samotnou ještě více nestresovali. Domů si jí přivezli jen s věcmi, co měla na sobě v nemocnici. Matka se nepochopitelně nechtěla vzdát Anetky věci a odmítla je k babičce odvézt. Babička s dědou jí museli z naspořených peněz všechno oblečení nakoupit. Anetka u babičky neměla vlastní pokoj, protože tam bydlel ještě její strýc. Proto ze začátku spala s prarodiči v ložnici. Když se strýc odstěhoval, prarodiče Anetce zařídili vlastní pokoj.

Mladší sestra Anetky, Denisa, bydlela stále u matky a to asi do 12 let. Časem sama matka pochopila a uvěřila Anetce, že jí současný přítel bil. Sama jim byla napadena. Rozešla se s ním a krátce na to si našla nového přítele, který nebyl o nic lepší. Denisa Anetce vyprávěla, že jí matčin nový přítel v opilosti lezl do postele, usnul a několikrát se jí v posteli pomočil. Denisa samozřejmě s novým přítelem své matky nevycházela. Jednou jí napsal na dveře: *Táhni ke svému otčímovi, tady už nebydlíš*, takže jí v podstatě vyhnal. Denisa šla bydlet k druhé babičce, matce své matky, protože doma už se to nedalo vydržet.

Je důležité uvést, že Anetky matka byla 2x souzená za zanedbání péče, proto jí odebrali nejprve prvního syna, následně Anetku, ale pokaždé dostala jen podmínku. Za zanedbání péče Denisy šla už do vězení.

Babička se Anetku snažila vychovávat jako matka svou dceru a nerozmazlovat jí, jak to u babiček bývá. Anetce to někdy bylo líto, když viděla, jak babička jejího bratrance rozmazluje a jí ne. Zkrátka ho neměla v péči a jí ano. Anetce to zase vynahrazovala její teta, která jí rozmazlovala. Dokonce ještě když Anetka bydlela u své matky, tak začala tetě říkat „mami“ a jak Anetka říká: *Prostě jsem chtěla jinou mámu*. Nějaký čas u babičky a dědy bydlel jejich syn se svou přítelkyní, kterou Anetka také nazývala „mami“. Přítelkyně strýce se o Anetku zajímala a babičce pomáhala s výchovou. Byla moc hodná a Anetka si k ní vytvořila velmi pozitivní vztah.

Matka občas Anetku kontaktovala a vyprávěla jí jaké má problémy. Když bylo Anetce asi 13 let, tak si jí matka například stěžovala, že nemůže najít žádnou práci. Také jí matka volala, že budou zase rodina a všichni budou bydlet v domě a že si koupí psa atd. Anetka moc plakala, protože věděla, že matce nemůže věřit a že se to nikdy nestane. Matka dokonce žádala o svěřeni Anetky zpátky do své péče, naštěstí neúspěšně.

4. *Anetčin otec*

Otec se o Anetku nikdy nezajímal, měl tendence jí posílat peníze, ale to mu nevydrželo příliš dlouho. Možná také proto, že neměl stálou práci a bydlel, kde se dalo. Anetka se dlouho vyrovnávala s tím, že už s otcem nemůže vyrůstat. I když se po čase dozvěděla, že jí otec také několikrát zbil, například když jí byli tři roky, udeřil jí tak, že spadla na zem. Přesto všechno má stále k otci silný vztah. Když byla mladší, moc si přála, aby zase všichni bydleli spolu, jako úplná rodina, teď už vše vidí jinak. Otec na děti alimenty samozřejmě nikdy neplatil.

5. *Anetky školní léta a současnost*

Základní školu ukončila Anetka celkem bez problémů, babička se s ní nikdy učit nemusela. Má ale velký problém se začleňováním do kolektivu. Je velmi introvertní a plachá. Nerada si zvyká na nové lidi. Babička jí s tím, ale vždycky pomohla. Chodila s ní mezi vrstevníky a pomáhala jí navazovat kontakty. A když už si zvykla na spolužáky, základní školu úspěšně ukončila a nastoupila na střední školu zdravotní. Vše začalo nanovo. Nový spolužáci, nové stresy, nový strach. Bála se, jak zapadne do kolektivu a jestli si najde kamarádky. Asi dva týdny na nové škole ani nesvačila, protože se styděla vyndat svačinu a jíst. Za nějakou dobu si ale našla kamarády. Bývá to však pro ní velký boj. Anetka má problém při zkoušení před tabulí, když stojí před více lidmi, tak se jí začne točit hlava a má závratě. Je to velká trémistka. I přesto, že zkoušenou látku ví, před tabulí nedokáže nic říct. Nezvádla úspěšně dokončit první ročník a tak ho nyní opakuje. A opět si zvyká na nové lidi. Anetku obor moc nebaví, měla jiný sen, chtěla se stát kosmetičkou. Babička jí to však rozmluvila. Přála si, aby Anetka měla střední školu a byla přesvědčená, že tak bude mít lepší budoucnost. Nicméně školu Anetka považuje za životní standart, pokud chce, aby z ní něco bylo.

Anetka se v současnosti s matkou nevidá, snad jen dva krát se náhodně potkaly v Českých Budějovicích. Jednou se pouze pozdravily a po druhé jí matka ani nepoznala.

Anetka vypráví, jak o matce dokonce vyšel článek v novinách s titulkem: *Matka co týrala své dítě, se dostala do vězení.*

O svém otci toho také moc neví, nestýkají se a ani neví, kde bydlí. Jednou otce zahlédla z autobusu, a říká: *Vypadal jako bezdomovec.*

Anetka je ráda, že vyrůstala u babičky, i když jí rodina chyběla. Zkrátka jsou věci, které se lépe řeší s mladším člověkem, speciálně pak s matkou. Jako příklad Anetka popisuje svou první menstruaci: *Bála jsem se říct babičce o určitých problémech, které by se snadněji řešily s matkou. Když jsem dostala první menstruaci, nevěděla jsem jak jí to říct. Naštěstí jsem měla ve škole kamarádky, se kterými jsem to mohla probrat. Jako malé holce jí babička vysvětlovala menstruaci, jako že má „bebi“.*

Anetka má nyní rok přítele, poznali se na základní škole. On je o rok starší. Vztahy jako takové nevnímá příliš pozitivně a to jen díky matčiným vztahům. Ráda tráví čas sama ve svém pokoji, což babičce občas vadí. O dědovi Anetka tvrdí, že je nervák, ale nějak spolu vychází.

Anetka je u babičky spokojená a za vše jí je velmi vděčná. Anetka si myslí, že má tendence se z určitých věcí obviňovat a že jí rodinná situace velmi poznamenala. Dokonce jeden čas se sama vinila z rozpadu rodiny, říkala si: *Kdybych byla hodnější, třeba by se to nestalo.* S přibývajícím věkem i rozumem ví, že to nebyla její vina, a jen dodává: *„Mám jen špatné rodiče“.* Je smířená s tím, že jí otec nadobro opustil a zmizel jí ze života, proto ho nebude vyhledávat a kontaktovat. S Denisou jsou spíše jako kamarádky než sestry, protože vyrůstaly odděleně. Občas se sejdou v Českých Budějovicích a vždy si příjemně popovídají. Denisa o prázdninách jezdí k Anetce a tráví u nich týden.

Anetka říká, že se babička snažila dodržet obě role, jak matky, tak babičky, za což jí velmi obdivuje a vypráví: *Babička se mnou snaží držet krok, tak si pořídila dotykový telefon. Díky mě se z ní stala opravdu moderní babička, a usmívá se.*

6. Hodnocení PP prarodiči nebylo možné zjistit.

7. Shrnutí

Anetka je velmi ovlivněna dětstvím a situacemi, které zažila. Od mala je to holka, která se bojí lidí a nedůvěřuje jim. To vše vzniklo zanedbáním a týráním a téměř žádnou podporou a láskou ze strany rodičů. S vlastními rodiči žila pět let a tato doba stačila na to, aby si Anetka nesla následky až do dospělosti, přesto pevně doufám, že se situace zlepší a Anetka bude v dospělosti více otevřená a blízkým lidem kolem sebe začne zase věřit.

6 Výstup

V první řadě bych chtěla uvést, že všichni respondenti, byli velmi ochotní. Co se týká příběhů, kde dítě je stále malé a nebylo by příliš vhodné se jich na maminku nebo tatínka ptát, odpovídali jen babičky. Dědové se rozhovorů zdrželi. Bylo by fajn vědět i jejich názor nicméně ve většině případů dědové byli či jsou babičkám velkou oporou. A to je to nejdůležitější.

Myslím si, že někteří prarodiče zvládali výchovu svých vnoučat výborně a v rámci svých možností. Dokonce lze u některých z uvedených případů konstatovat, že dítě vyrostlo ve spořádaného člověka a žije šťastným životem. Pak jsou tu ale ještě prarodiče, které čeká běh na dlouhou trať, neboť jejich vnoučata jsou stále v dětském věku a základní péči potřebují.

Také si musíme uvědomit, že prarodiče svůj život již prožili, vychovali své děti, a teď nastupují opět jako rodiče, a život, který prožili, prožívají znovu. Proto jako zásadní rozdíl ve výchově dítěte rodiči a prarodiči vnímám právě věk prarodičů. Bývají často unavení a svá vnoučata uspokojují jen v rámci základních potřeb. Aby dítě mělo co jíst, kde spát a mělo čisté a teplé oblečení, to bývá v každé rodině téměř dokonalé. Co se týče sociálních dovedností, dodržují daná pravidla společnosti, jako je třeba školní docházka. Někteří prarodiče (spíše u rodin, kde dítě bylo rodiči zanedbávané nebo odmítnuté), mají pocit, že dělají vše správně a svou výchovu vnímají, tak, že: *Holt tu není matka, která by se postarala a tak se postarám já, vždyť je to mé vnouče a mám ho ráda.* Otázkou je, zda si uvědomují a vnímají, co chce nebo potřebuje samotné dítě? Je snadné si říct: *Bůh ví, kde by to dítě bylo, kdyby nemělo nás,* ale většina těchto prarodičů už zkrátka nemá sílu na dovádění s dětmi venku s blaženým úsměvem na tváři a prožívání společných zážitků. Nemá sílu dětem dávat stoprocentní pozornost, natož je stoprocentně vnímat. Podívejme se také na emocionální stránku, která je v dnešní době velmi významná a stojí v popředí celé současné výchovy. Příkladem nám může jít příběh č. 1.: Babička volá matce dítěte, vypráví jí, co její syn dělá nebo co špatného provedl, jak agresivní záchvat měl apod. Matky reakce bývá podobná, jako reakce babičky. Matka mu hubuje a zlobí se na něj přes telefon. Zamyslela se některá z nich, proč se dítě takto chová? Uvědomují si, že dítě od mala vyrůstá bez citů rodičů a že ho to velmi poznamenalo? Ve většině těchto případů prarodiče neřeší psychický stav dítěte a velmi málo vyhledávají odbornou pomoc nebo alespoň radu. Dříve odborná pomoc nebyla vnímána, tak jako dnes. Spousta starších lidí

této pomoci nevěří a jsou vůči ní skeptičtí. Myslí si, že vše zvládnou sami. Ať už své samotné děti vychovali správně či nikoliv. Prarodičům bych nerada něco vyčítala, bohužel uvedené příklady, jsou fakta, která vývoj dítěte ovlivňují.

Je nutné podotknout, že každý dospělý člověk, každá babička, matka, otec, dítě, je individuální osobnost. Každý si ze svého dětství nese zážitky, které na něj dopadají buď kladně, nebo záporně. Někdo je silnější osobnost a nelehké situace zvládá dobře, někteří naopak. Podívejme se a srovnajme osobnosti babiček z příběhu tři a čtyř. Babička z příběhu tři, přišla o svou jedinou dceru. Přesto nezhořkla a o vnuka se stará, jak nejlépe dokáže. Přesně tak, jak se starala o svou dceru. Babička v příběhu čtyři, také přišla o svou dceru. Bohužel se s touto situací nedokáže smířit, bývá velmi úzkostná a plačtivá i před dětmi. Tímto příkladem nechci ukázat, že jedna babička je dobrá a druhá špatná. Chci ukázat jen na to, že každý se s osudem pere jinak. Každý má sílu své osobnosti jinak nastavenou a proto také samotná výchova vypadá jinak.

V neposlední řadě je důležité zmínit genetické dispozice a to všech rodinných příslušníků. Každý člen rodiny přebírá, ať už více či méně, geny svých předků. Při rozhovorech jsem se často shledala s komentářem: „jeho otec byl/je agresivní a výbušný, proto je i dítě takové“. Ano, dítě zdědilo geny po rodičích, špatné i dobré. Nicméně to není jediný důvod, proč je agresivní. Z teoretické části jsme se dozvěděli, že ke správnému vývoji dítěte a celkové jeho výchově, patří spousta věcí, které jsou propojené a vzájemně na sebe působí. Ať jsou to geny, postoje, styl výchovy, emocionální stav a vyzrálost vychovatele nebo sociální úroveň a tak dále.

Z příběhů si můžeme povšimnout, že materiální strana výchovy hraje nemalou roli. Životní úroveň, ve které dítě vyrůstá, má na psychický vývoj dítěte také dopad. Jiří, z příběhu pět, byl velmi zasažen skutečností, že nemá to, co mají ostatní děti a v neposlední řadě jeho starší sestra. Materiální strádání vnímal jako velký hendikep a nesl si ho až do dospělosti. Děti žijící v sociálně slabších rodinách mají větší sklony k deviacím a potřebu ukázat svou osobnost jiným možným způsobem než děti, kteří nestrádají.

V tabulce *Výsledky výzkumu 1*, kterou uvádím níže, jsou stručně popsány odpovědi na naše výzkumné otázky.

Výsledky výzkumu 1

Výsledky výzkumu							
Příběhy (viz. Výzkumný soubor)							
	1	2	3	4	5	6	7
1) Důvod převzetí dítěte do PP, proč se prarodiče stávají rodiči	výkon trestu matky; nezám otce	hostilní vztah matky k dítěti/ příliš malý zájem otce	úmrť matky/příliš malý zájem otce	úmrť matky/ nezám otce	nezám matky/ příliš zodpovědnosti pro otce	nezám matky/ výkon trestu otce	zanedbání a týrání dítěte
2) Výchovné postoje rodičů/prarodičů	zanedbávající/ protektivní, úzkostné	zavrhující/ protektivní, úzkostné	výchova nemožná/ správný vzor prarodičů	zanedbávající/ protektivní, úzkostné	zanedbávající/ správný vzor prarodičů	zavrhující	zanedbávající/ pocit bezpečí
3) Výchovné styly prarodičů	autoritativní	autoritativní	demokratický/ autoritativní	liberální/ autoritativní	demokratický/ autoritativní	není hodnoceno	demokratický
4) Dítěte v PP prarodičů	podřizující, bývá agresivní	více vděčný, podřizující	více vděčný, laskavý	podřizující, bývá agresivní	vděčný	není hodnoceno	vděčný, introvertní
5) Rozdílnost ve výchově rodiči a prarodiči? Zaměřeno na prarodiče.	únava, starší ročník, zodpovědnost	starší ročník, nepřizpůsobivost době, zodpovědnost	téměř žádné	únava, starší ročník, zodpovědnost	únava, starší ročník	není hodnoceno	starší ročník, zodpovědnost
6) Ovlivnila/ovlivňuje dítě výchova lidmi o dvě generace straší?	ano	ano	spíše ne	ano	ano	není hodnoceno	spíše ano

Zdroj: vlastní

Můžeme si povšimnout, že většina prarodičů se ke svým vnoučatům staví úzkostně a velmi se o ně bojí. Troufám si říct, že mnohem víc než ke svým dětem. Možná je to důsledek ztráty právě svého dítěte. Co se týče stylů výchovy prarodičů, někteří se snaží prosazovat autoritu, bohužel to nemá ten správný účinek. Dítě se většinou bouří a za autority své prarodiče nepovažuje. V příběhu tři převládá výchova demokratická, nicméně babičku vnímám jako přirozenou autoritu, a ve výchově funguje domluva a jasné vysvětlení věci. Tady jsme vysledovali velmi pozitivní přístup prarodičů k osobnosti dítěte jako takové.

I přesto, že jsme v této práci nezkoumali výchovu prarodičů k vlastním dětem, z příběhů můžeme jednoznačně říct, že výchova prarodičů k vnoučatům je velmi podobná jako jejich výchova k vlastnímu dítěti. Příkladem může jít příběh čtyři, prarodič se snaží být kamarádký, výchovu pojímá liberálně, a autoritativně se chová pouze v případě naštvání. Ale jestli dítě pochopilo, proč se na něj dospělý zlobí, již prarodič neřeší. Tyto styly a postoje výchovy nelze definovat pouze na prarodiče, týká se to i samotných rodičů.

7 Závěr

Rozdíl mezi výchovou rodiči a prarodiči je jednoznačný a uváděla jsem ho v části *Výstup*. Je to věk prarodičů, který hraje velkou roli v uspokojování potřeb dítěte. Víme od mnoha autorů, že dítě ve svém začátku potřebuje matku, pak přijde čas, kdy potřebuje otce. Dítě ve výchově prarodiči částečně strádá, ale nemyslím si, že z důvodu samotné výchovy prarodiči. Myslím si, že kdyby v těchto případech byli rodiče funkční, vychovávali by své děti podobně, jakoby byli oni vychováváni svými rodiči.

Tudíž dítě převážně strádá z důvodu absence těch nejbližších, což jsou rodiče. V naší společnosti, ve většině naší populace, fungují rodiny nukleární. Tedy děti žijí se svými rodiči. Ale ani tam výchova nemusí být vždy taková, jaká by měla být. Přesto si dítě ze svého dětství neodnáší to nejhorší, a tím je absolutní nezájem rodičů.

Také je důležité samotné emoční uvědomění prarodičů a jejich přístup k životu po ztrátě vlastního dítěte. Prarodič ovlivní vnouče tím, že často pláče a nařiká nad ztrátou vlastního dítěte. Může se utápět v alkoholu. Což nemá kladný dopad na dítě. Nebo na druhou stranu se může prarodič chovat pozitivně. Dítěti ukázat to hezké ze života, že se musí a dá hezky žít i přesto, že rodiče dítěti chybí.

Podívám-li se na všechny uvedené příběhy, můžu také říci, že větší problém se socializací do života má dítě, které ví, že jeho rodič žije, ale nemá o něj zájem, než dítě, kterému rodič zemřel. Pro prarodiče je výchova velmi těžká, ale často opomínají, jak moc těžké je to právě pro dítě a často si neuvědomují, jak dítě své rodiče postrádá. Někdy si myslí, že když o tom samo dítě nemluví, určitě na to nemyslí. Opak bývá ale pravdou. Nicméně prarodiče dělají vše, co je v jejich silách a možnostech, aby dítě vychovali. Který prarodič by nechtěl vídat dítě o víkendech a občas vypomocť v týdnu? Myslím si, že většina by to uvítala, ale tito prarodiče si nemohou užívat svých vnoučat jako běžní prarodičové. Musí svá vnoučata životem vést, tak jako vedli svoje děti. A už je jen na nich, zda je povedou správnou cestou a zda se poučili s předešlých nezdarů s vlastními dětmi.

Ať je výchova každého prarodiče, jaká je. Víme, alespoň z těchto příběhů, že ani jeden nedovolil, aby vnouče vyrůstalo v dětském domově. Bohužel, oni sami neovlivní pocity vnoučat a jejich strádání, ať už jsou tato strádání patrná či nikoliv.

8 Bibliografie

- BUBLEOVÁ, V. a kol. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: ETORA, 2014. ISBN 978-80-87455-19-7
- ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV, 1996. ISBN 80-85866-15-3.
- ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.
- DUNOVSKÝ, J. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, 1986. ISBN 08-040-86.
- DUNOVSKÝ, J. *Sociální Pediatrie*. Praha: Avicenum, 1989. ISBN 08-030-89.
- GABRIEL, Z., NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1788-3.
- GIDDENS, A. *Sociologie*. Argo, 2000, ISBN 80-7203-124-4.
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.
- KUBÍČKOVÁ, H. *Dítě – rodina – instituce aneb Jak neztratit budoucnost*. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2011. ISBN 978-80-7464-017-9.
- MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. ISBN 80-04-25236-2.
- MATĚJČEK, Z. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN 80-86429-19-9.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2.
- ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-48-6
- STŘELEČEK, S. *Kapitoly z rodinné výchovy*. Praha: Fortuna, 1992. ISBN 80-85298-84-8.
- TRAPKOVÁ, L., CHVÁLA, V. *Rodinná terapie psychosomatických poruch*. Praha: Portál, 2004. ISBN 978-80-7367-561-5.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012. isbn 978-80-87455-14-2.
- VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.

9 Internetové zdroje

Středisko náhradní rodinné péče. *Statistiky náhradní výchovy v ČR*. Dostupné na [www: http://www.nahradnirodina.cz/statistiky_nahradni_vychovy_v_cr](http://www.nahradnirodina.cz/statistiky_nahradni_vychovy_v_cr)

SOS dětské vesničky. *Dávky pěstounské péče*. Dostupné na [www: http://www.sos-vesnicky.cz/pestounska-pece/davky-pestounske-pece/](http://www.sos-vesnicky.cz/pestounska-pece/davky-pestounske-pece/)

10 Seznam tabulek

Struktura rodiny 1	43
Výsledky výzkumu 1	80

11 Přílohy

11.1. Příloha č. 1

Osvojení - historie

Už ve starém Římě v době republiky, zákon praví, že „adoptio naturam imitatur“, čímž myslíme, že vztah mezi osvojencem a jeho osvojitelem je podobný vztahu mezi vlastním dítětem a jeho rodiči. Jak je tomu dnes. Podle římského práva byly pak formulovány právní podmínky osvojení takřka ve všech pozdějších právních řádech evropských zemí.

Mezinárodní osvojení

Pokud se dítě nedaří umístit do NRP v zemi původu, možným řešením je mezinárodní osvojení, které je upraveno Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení. Tuto úmluvu vypracovala a přijala Haagská konference mezinárodního práva soukromého 29. 5. 1993. Tato úmluva je u nás v platnosti od 1. 6. 2000 a spolu se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, umožňuje osvojení dětí do ciziny a z ciziny.

Haagská úmluva stanovuje postup při osvojování dítěte do zahraničí, určuje povinnosti a kompetence jednotlivých institucí, definuje právo dítěte na přednostní osvojení v zemi jeho původu. Zaručuje biologickým rodičům anonymitu a vylučuje jakékoliv zisky z adopcí. Zároveň musí být stanoven orgán v dotyčné zemi, který za osvojení dětí do zahraničí bude odpovědný. U nás tuto funkci zprostředkovatele plní Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně.

Pěstounská péče - k historii pěstounské péče

Předchůdce placené pěstounské péče považujeme instituci kojných. Dříve se ve vyšších společenských vrstvách kojení nehodilo a také to narušovalo ideál ženské krásy, proto se najímali placené kojné. Pokud by to v té době šlo, ženy by přenechaly i těhotenství i porod jiným ženám. S institucí placených kojných a pak i chův, opatrovnic a pěstunek se setkáváme ve starověku v městských státech řeckých, stejně

jako v Římě. Kojné a chůvy běžně patřily mezi služebnictvo panovnických dvorů ve středověké Evropě, mnohde i mezi sloužící ve šlechtických sídlech a domácnostech bohatého městského patriciátu. Ve Francii, bylo v době renesance běžné, že rodina městská svěřovala své dítě na dva roky najaté kojné na venkově. Pak je zase přijímala zpět, pokud dítě přežilo. Záznamy totiž dokládají, že přežití bylo spíše výjimkou než pravidlem. V době osvícenství (18. století) byly zřizovány nalezince. Avšak placené kojné a chůvy existují stále. Nenazýváme je ale kojné, v dnešní době jsou to „pěstouni“.

Období první republiky

V Československé republice po r. 1918 jsme navázali na zlepšený stav péče o děti, dosažený v posledních letech bývalého Rakouska-Uherska. Z okresních komisí se stala Okresní péče o mládež, jež měla i moc výkonnou. V roce 1931 spravovaly okresy 24 okresních sirotčinců, stát spravoval 60 dětských domovů určených k dočasnému, víceméně „ozdravnému“ pobytu opuštěných nebo ohrožených dětí. Jejich funkce byla podobná dnešním diagnostickým dětským domovům. Kapacita nepřesahovala 20 míst, takže si zachovávaly určitý rodinný ráz. Po krátkém pobytu a po vyřízení soudních formalit se děti vracely buď zpět do vlastních rodin, nebo byly pro ně vyhledávány vhodné rodiny pěstounské či adoptivní. Pokud to ale z nějakého důvodu nešlo, děti přecházely do ústavů. Jak je tomu i v dnešní době.

Pěstounská péče se dělila na čtyři typy:

I. První typ pěstounské péče byla péče „nalezenecká“, která navazovala na pobyt dítěte v nalezinci či v sirotčinci. Dítě bylo svěřováno do pěstounské péče, nejčastěji oběma manželům, a to do určitého věku dítěte, opadl trend jednoho pěstouna. Výběr pěstounů a dohled nad péčí o svěřené děti zajišťoval ústav na základě tzv. ústavního poručenství.

II. Pěstounská péče řízená a kontrolovaná Okresními péčemi o mládež. V roce 1921 byl vydán nový zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských. V té době sociální pracovníci Okresních péčí o mládež hledávali osiřelým dětem pokud možno spolehlivé pěstouny – mravně bezúhonné, v dobrém zdravotním i psychickém stavu, s trvalým zaměstnáním, stálým bydlištěm a schopností zajistit dítěti řádnou výchovu. V roce 1932 Okresní péče o mládež zajišťovaly pěstounskou péči, ať zdarma, či za plat, více než patnácti tisícům dětí – o deset let později, za protektorátu v roce 1942, byl

počet sotva polovičnímu. Více než tři tisíce dětí bylo opatrováno zdarma a čtyři tisíce dětí za plat.

III. Pěstounská péče v tzv. *koloniích*. Tato myšlenka vznikla na Moravě, a následně se rozšířila i do Čech. Rodinné kolonie byly zakládány v určité obci, v několika sousedních obcích, v okrese, kde sociální pracovníci vyhledali 1520 vhodných rodin a svěřili jim děti do pěstounské péče. Pro sociální pracovnice bylo jednodušší kontrolovat děti v těchto koloniích, protože je všechny měli blízko sebe. Začátkem dvacátých let spravovaly Okresní péče o mládež 16 rodinných kolonií, v roce 1937 jich už bylo 24.

IV. 4. Pěstounská péče na základě *soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny*, bez soudního jednání. Děti víceméně byly svěřovány prarodičům nebo blízkým příbuzným. Je to jediný typ pěstounské péče, který přetrval z doby první republiky až do sedmdesátých let.

Po druhé světové válce se zařízení pro osiřelé děti začaly přejmenovávat a ze statusu nalezinců vznikly „ústavy péče o dítě“, zrušeny byly jak Okresní komise péče o mládež, tak jejich Zemské ústředí. Pěstounská péče ve všech formách, kromě příbuzenské, byla zrušena v roce 1950. Znovu obnovena byla až po 23 letech.

11.2. Příloha č. 2

Dávky pěstounské péče

V kapitole 2.3, popisujeme pěstounskou péči jako takovou. Pěstouni dostávají od státu přídavky na děti, které mají v péči. Musejí ale absolvovat kurzy (školení), bez kterého by dávky na dítě nemohli pobírat.

Příspěvek na dítě se stát vyplácí jednou měsíčně. Umožňuje dítěti zajistit jeho potřeby a na tento příspěvek má nárok:

- Nezletilé a nezaopatřené dítě v pěstounské péči.
- Zletilé nezaopatřené dítě do 26 let věku, které trvale žije s pěstounem.

Příspěvek se odvíjí od věku:

- do 6 let, výše příspěvku: 4.500,- Kč,

- 6 – 12 let, výše příspěvku:5.550,- Kč.
- 12 - 18 let, výše příspěvku:6.350,- Kč.
- 18 – 26 let, výše příspěvku:6.600,- Kč.

Pokud je osoba závislá na pomoci jiné fyzické osoby, je příspěvek vyšší. Dělí se dle intenzity závislosti a věku.

Dítě, které dosáhne zletilosti, nárokuje jednorázový příspěvek, v případě, že daný člověk již nemá nárok na příspěvky k uspokojení potřeb. Výše příspěvku je 25.000,- Kč.

Osoba v evidenci je fyzická osoba, která je uvedena v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu. Odměna pěstouna je vyplácena jako měsíční příspěvek:

Počet dětí, o které je pečováno:

- 1 dítě, výše odměny: 8.000,- Kč.
- 2 děti, výše odměny: 12.000,- Kč.
- 3 a více dětí, výše odměny: 20.000,- Kč.
- 1 a více dětí ve středně těžké, těžké a úplné závislosti na pomoci jiné osoby, výše odměny: 20.000,- Kč.

Jedná - lise o osobu v evidenci, a to bez ohledu na to, zda o nějaké dítě pečuje, výše odměny: 20.000,- Kč.

1 a více dětí, svěřených do péče na přechodnou dobu, pokud je toto dítě ve středně těžké, těžké a úplné závislosti na pomoci jiné osoby, výše odměny: 24.000,- Kč.

Za každé další dítě se odměna zvyšuje o: 4.000,- Kč.

Pokud je osoba pečující nebo osoba v evidenci rodičem nebo prarodičem otce nebo matky svěřeného dítěte, náleží jí odměna pěstouna vždy, pokud: pečuje alespoň o 3 děti; nebo o alespoň 1 dítě ve středně těžké, těžké a úplné závislosti na pomoci jiné osoby.

Odměna pěstouna je považována za příjem ze závislé činnosti, podléhá tedy zdanění a pojistným odvodům.

Příspěvek při převzetí dítěte je vyplácen pečující osobě, která převzala dítě do pěstounské péče.

Příspěvek se vyplácí jednorázově, a to podle věku dítěte:

- Do 6 let, výše příspěvku: 8.000,- Kč.
- 6– 12 let, výše příspěvku: 9.000,- Kč.
- 12 – 18 let, výše příspěvku: 10.000,- Kč.

Pěstouni mají nárok na příspěvek k zakoupení motorového vozidla spojené s pěstounskou péčí. Na příspěvek má pěstoun nárok, pokud má v péči minimálně tři děti a to ve výši 70 procent pořizovací ceny vozidla. Také má nárok na příspěvky z prokázaných výdajů na opravy vozidla, nejvýše však 100.000,- Kč, přičemž za posledních 10 kalendářních let je maximální výše těchto příspěvků poskytovaných pěstounovi v celkové výši 200.000,-Kč.